

PROJEKAT PRAĆENJA SUĐENJA

IZVJEŠTAJ

septembar 2011. – decembar 2012.

SADRŽAJ

1. UVOD	3
1.1. Opšti pravni okvir	4
1.1.1. Međunarodni standardi	4
1.1.2. Nacionalno zakonodavstvo.....	5
1.2. Metodologija	66
1.2.1. Tim za praćenje suđenja	8
1.2.2. Uzorak praćenih predmeta	8
1.2.3. Tehnike praćenja suđenja.....	10
1.2.4. Odabrani sudovi	11
2.1. Pretpostavka nevinosti	12
2.2. Pravo na nepristrasan i nezavistan sud	16
2.3. Pravo na javnu raspravu	19
2.4. Pravo na javno izricanje presude	23
2.5. Pravo na tumača	24
2.6. Pravo na odbranu	26
2.7. Pravo na suđenje u razumnom roku i međunarodni standardi	Error! Bookmark not defined.
2.8. Ponašanje suda i ostalih učesnika krivičnog postupka	36
2.9. Žrtve i svjedoci.....	39
2.10. Pravo da se prisustvuje suđenju	41
2.11. Međunarodna pravna pomoć	43
2.12. Pritvor.....	Error! Bookmark not defined.
3. PARNIČNI POSTUPAK	45
3.1. Pravo na pristup pravosuđu.....	45
3.2. Pravo na nezavisan i nepristrasan sud.....	48
3.3. Zahtijev za ravnopravnošću stranaka i pravo na kontradiktorno raspravljanje	49
3.4. Pravo na javnu raspravu	56
3.5. Pravo na suđenje u razumnom roku.....	50
3.5.1. Najčešći razlozi odlaganja ročišta	51
3.5.1.1. Mnogobrojna odlaganja ročišta na zahtijev stranaka ili odlukom suda i neopravdano dugi periodi između dva ročišta.....	52
3.5.1.2. Poštovanje principa koncentracije procesne građe	54
3.5.1.3. Odlaganja uzrokovana postupanjem vještaka	55
3.5.1.4. Izmjena sudija tokom postupka	59
3.5.1.5. Neadekvatna saradnja sa ostalim sudovima i organima državne uprave.....	60
3.5.1.6. Neuredna dostava poziva i drugih pismena strankama i drugim učesnicima u parničnom postupku.....	61
3.5.1.7. Ukidanje prvostepenih odluka i vraćanje predmeta na ponovno suđenje.....	61
3.5.1.8. Zaštita prava na suđenje u razumnom roku	62
3.6. Mirno rješavanje sporova – posredovanje	64
3.7. Korišćenje informacionih tehnologija u sudovima	65

1. UVOD

Misija OEBS-a u Crnoj Gori (u daljem tekstu: Misija) je uz pomoć donacije koje su obezbijedile vlade Kraljevine Holandije, Velikog Vojvodstva Luksemburga, Francuske, Njemačke, Ujedinjenog Kraljevstva i Sjedinjenih Država, u septembru 2011. godine pokrenula treću fazu *Projekta praćenja suđenja* (u daljem tekstu: Projekat), čiji je cilj podrška procesu reforme pravosuđa davanjem preporuka i pospješivanjem primjene standarda pravičnog suđenja kao i indentifikovanjem prioriternih oblasti reforme pravosuđa. Projekat se realizuje u saradnji sa NVO Centar za monitoring (CEMI).

U skladu sa *Memorandumom o sporazumijevanju o realizaciji druge faze Projekta*, koji je potpisan između Misije OEBS-a u Crnoj Gori, sa jedne strane, i Vrhovnog suda Crne Gore, Apelacionog suda, Višeg suda u Podgorici, Višeg suda u Bijelom Polju i svih osnovnih sudova u Crnoj Gori sa druge strane, aktivnosti monitoringa su proširene na sve sudove u Crnoj Gori. Pored krivičnih predmeta kojima je u ovoj fazi pridodat žalbeni postupak, aktivnost monitoringa obuhvatila je i građanske predmete.¹

U trećoj fazi Projekta, od 7. novembra 2012. godine, aktivnosti projekta su proširene i na monitoring izvršnog postupka. Imajući u vidu da je izvršni postupak poslednji korak u sprovođenju pravde i da bez tog dijela postupka zaštita subjektivnih prava ostaje mrtvo slovo na papiru, a da s druge strane postoje mnogi problemi u vezi sa dužinom trajanja ovih postupaka i zaostatkom predmeta, nadamo se da će se monitoringom izvršnog postupka, na sveobuhvatan i temeljan način sagledati svi problemi koji se javljaju u ovom dijelu sudske procedure, kao i da će se predložiti konkretne mjere za unaprijeđenje. Rezultati tog istraživanja biće predstavljani u posebnoj tematskoj izvještaju.

Ovaj Izvješčaj (u daljem tekstu: Izvješčaj) predstavlja rezultat aktivnosti praćenja suđenja u periodu od septembra 2011. godine do decembra 2012. godine. Izvješčajni period u trajanju od jedne godine je produžen za tri mjeseca sa ciljem obezbjedjenja ravnomjernijeg broja posmatranih suđenja u svim sudovima u Crnoj Gori.

Izvješčaj predstavlja rezultat posmatranja: **218 krivičnih suđenja, odnosno 282 glavna pretresa, kao i 229 parničnih postupaka, odnosno 231 pripremnih ročišta i javnih rasprava, koji su održani u Višem sudu u Podgorici i Bijelom Polju, kao i u svim osnovnim sudovima u Crnoj Gori, i to u periodu od septembra 2011. do decembra 2012.godine.**

---

¹ Prva faza Projekta obuhvatala je period od maja 2007. godine do juna 2009. godine i oslanjala se isključivo na praćenje suđenja u Višem sudu u Podgorici, Višem sudu u Bijelom Polju i Osnovnom sudu u Podgorici. Više informacija možete pronaći u Izvješčaju projekta praćenja suđenja za period maj 2007 – jun 2009. godina.

Glavni cilj Izvještaja bio je da, na osnovu neposrednih zapažanja posmatrača sa praćenih suđenja, procijeni stanje sudske prakse u Crnoj Gori koja se tiče primjene kako domaćeg zakonodavstva, tako i međunarodnih standarda prava na pravično suđenje. Takođe, preporuke koje predstavljaju dio izvještaja, na osnovu identifikovanih nedostataka, sugerišu relevantnim institucijama sprovođenje odgovarajućih mjera u cilju postizanja pravičnog i efikasnog funkcionisanja pravosudnog sistema u Crnoj Gori.

Izvještaj se sastoji od uvodnog dijela u kojem je predstavljena metodologija praćenja suđenja, opšti pravni okvir, a takođe je dat i pregled reforme pravosuđa u Crnoj Gori. Centralni dio izvještaja čine dva dijela koja obuhvataju rezultate praćenja krivičnih postupaka i rezultate praćenja parničnih postupaka. Oba dijela su dalje strukturirana sa ciljem da se detaljnije obrade pojedini segmenti prava na pravično suđenje i daju najznačajnije preporuke koje proizilaze iz aktivnosti praćenja suđenja.

Izvještaj se odnosi isključivo na zapažanja i ocjene koje su zasnovane na praćenju suđenja. Stoga, kada su u pitanju krivični predmeti, postupci istrage i pretkrivičnog postupka nijesu bili predmet monitoringa, osim kada su pojedina pitanja vezana za ove djelove postupka bila pomenuta tokom glavnih pretresa. Takođe, Izvještaj obuhvata period septembar 2011. – decembar 2012. godine, tokom kojeg je svega nekoliko praćenih postupaka završeno.

U odnosu na parnični postupak, limiti izvještavanja su navedeni u dijelu o metodologiji.

U cilju zaštite prava privatnosti i poštovanja nezavisnosti suda, u Izvještaju nijesu navedena imena sudija i stranaka u postupku. Ovo posebno iz razloga što se u Izvještaju nalaze informacije o predmetima u kojima postupak nije pravnosnažno okončan.

1.1. Opšti pravni okvir

1.1.1. Međunarodni standardi

*Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima*² koju je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija, u članu 10 predviđa da: *Svako ima potpuno jednako pravo na pravično javno suđenje pred nezavisnim i nepristrasnim sudom koji će odlučiti o njegovim pravima i obavezama, i o osnovanosti svake krivične optužbe protiv njega.*

Prema članu 14 st. 1. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, svi su pred sudovima jednaki. Svako ima pravo na pravično i javno suđenje od strane nadležnog, nezavisnog i nepristrasnog suda, ustanovljenog zakonom, koji će odlučivati bilo o osnovanosti ma kakve optužbe krivičnopravne prirode uperene protiv njega, bilo u sporovima o njegovim pravima i obavezama građanske prirode.

---

² Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, decembar 1948, Generalna skupština Rezolucija. 217A (III), U.N. A/810. Kao običajno međunarodno pravo, Univerzalna deklaracija predstavlja izvor obaveze država da poštuju pravo na pravično suđenje.

Najvažniji međunarodno-pravni standard pravičnog suđenja sadržan je u članu 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (u daljem tekstu: Evropska konvencija) koji između ostalog garantuje svakom licu da, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona. Pravo na pravično suđenje odnosi se kako na krivične tako i na parnične postupke. Prvi stav člana 6 primjenjuje se jednako na obje kategorije postupaka dok se stavovi 2 i 3 primjenjuju samo na krivični postupak. Sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: Evropski sud) vodila je stvaranju novih garancija koje nisu pomenute u tekstu člana 6 već su nastale kao posljedica razvoja jurisprudencije.

Garancije pravičnog suđenja mogu se pronaći i u dokumentima, koji, su neposredno pravno neobavezujući, i koji ukazuju na pravac u kojem pravo na pravično suđenje evoluiralo. Posebnu pažnju treba obratiti na preporuke Savjeta Evrope i neobavezujuća dokumenta Ujedinjenih nacija na koja se Izvještaj često poziva.

Pitanje primjene Evropske konvencije u odnosu na Crnu Goru, postavilo se u prvoj presudi Evropskog suda protiv Srbije i Crne Gore. **Sud je utvrdio da je Crna Gora vezana Evropskom konvencijom, uključujući i njene Protokole, počevši od 3. marta 2004³. godine.**

U slučaju *Živaljević protiv Crne Gore*, Evropski sud je zauzeo stav da pravna sredstva koja obezbjeđuje *Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku*, nijesu efikasna u praksi⁴.

1.1.2. Nacionalno zakonodavstvo

Krivično pravosuđe

Početak aktivnosti na punoj implementaciji međunarodnih i evropskih standarda prava na pravično suđenje može se povezati sa početkom reforme krivičnog pravosuđa u Crnoj Gori krajem 1998. godine.

U aprilu 2004. godine počeli su da se primjenjuju, tada novi, Zakonik o krivičnom postupku⁵ (u daljem tekstu: ZKP) i Krivični zakonik,⁶ koji su usvojeni krajem 2003. godine. Ocijenjeno je da su ti zakonici u velikoj mjeri usaglašeni sa evropskim standardima, budući da su njima otklonjeni nedostaci starog zakonodavstva u odnosu na pravo na pravično suđenje.

Veliki broj odredaba ZKP-a odnosi se na standarde prava na pravično suđenje, a izdvojićemo najbitnije.

---

³ *Bijelić protiv Srbije i Crne Gore*, presuda od 28.4.2009.

⁴ *Živaljević protiv Crne Gore*, presuda od 8.3.2011.

⁵ *Službeni list Republike Crne Gore* br. 71/03 i 47/06.

⁶ *Službeni list Republike Crne Gore* br. 70/03 i 47/06.

- *pretpostavka nevinosti i princip in dubio pro reo* (član 3);
- *prava osumnjičenih/optuženih lica i prava pritvorenih lica* (članovi 4 i 5)
- *pravo na tumača* (član 8);
- *pravo na odbranu* (članovi 12 i 66);
- *nepristrasnost sudija* (član 38); i
- *pravo na suđenje bez odlaganja* (član 15);
- *princip istine i pravičnosti* (član 16).

Naprijed pobrojane odredbe nisu i jedine kojima se pružaju garancije prava na pravično suđenje, već se ove garancije susrijeću i u odredbama koje regulišu predkrivični postupak, pa gotovo sve do samih prelaznih i završnih odredaba.

Skupština Crne Gore je u julu 2009. godine usvojila novi ZKP čija primjena je trebala da počne 12 mjeseci nakon usvajanja kako bi se obezbjedili neophodni preduslovi za njegovu primjenu. Novi ZKP je u značajnoj mjeri izmijenio krivični postupak sa ciljem da se poboljša efikasnost krivičnog pravosuđa u skladu sa međunarodnim standardima. Međutim, u julu 2010. godine, Skupština je usvojila Zakon o izmjenama i dopunama ZKP-a kojim se njegova primjena odlažila do septembra 2011. godine. Odredbe ZKP-a koje se odnose na postupke za krivična djela organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina za koja je nadležno Specijalno odjeljenje Vrhovnog državnog tužilaštva za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina, odnosno specijalna odjeljenja u Višim sudovima u Podgorici i Bijelom Polju, primjenjivale su se od 26. avgusta 2010. godine.

ZKP-om su predviđeni brojni novi krivično procesni instituti koji do sada nijesu postojali u našem pravnom sistemu. Mnogi već postojeći instituti značajno su modifikovani.

Najznačajnija novina ZKP-a je promjena koncepta istrage, koja je izmještena iz suda i povjerena Državnom tužilaštvu. Ustanovljavanje sistema tužilačke istrage je svakako najdalekosežnija promjena krivične procedure. Naime, ovakvo normativno uređenje koncepta istrage učiniće tužioca odgovornim za zakonitost prikupljenih dokaza i istovremeno mu omogućiti da bez uticaja suda donosi sve odluke koje su bitne za ostvarivanje tužilačke funkcije i akuzatornog načela, kao jednog od osnovnih načela krivične procedure.

Sporazum o priznanju krivice je još jedna novina u ZKP-u. Ovaj modalitet koji je sadržan u ZKP-u predstavlja umjerenu varijantu koja je prihvatljiva u našim uslovima i koja može dovesti do brzog okončanja mnogih krivičnih postupaka i smanjenja troškova, a da se pri tom ne ugrože interesi zakonitosti i pravičnosti. U tom pravcu trebalo bi sprovesti praktičnu obuku predstavnika državnog tužilaštva, sudija i advokature na način što bi im se na osnovu postojeće prakse ukazalo na greške koje su činjene u početnoj fazi primjene, ali i ohrabрили u primjeni ovog instituta. Povećanje broja predmeta u kojima bi se krivični postupak okončao primjenom ovog instituta uticao bi na rasterećenje sudova od dugotrajnih krivičnih postupaka, čime bi ovaj institut ostvario svrhu svog postojanja.

Prema podacima iz izvještaja Vrhovnog državnog tužioca Crne Gore o radu Državnog tužilaštva za 2011. i 2012. godinu iz godine tokom 2011.godine državni tužioci su zaključili 13 sporazuma o priznanju krivice, 10 više nego u 2010. godini. Tokom 2012. godine državni tužioci su zaključili 22 sporazuma o priznanju krivice – 9 više nego u 2011. godini.

Izmjene Krivičnog zakona usvojene su 22. aprila 2010. godine sa ciljem da se izmijene pojedine sfere krivičnog prava i između ostalog, regulišu i pitanja proširene konfiskacije. Očekuje se da će novousvojena rješenja doprinijeti efikasnijoj zaštiti standarda pravičnog suđenja i dovesti do povećanja efikasnosti krivičnog gonjenja.

Kada je u pitanju sprovođenje novog ZKP-a, Vrhovni sud Crne Gore, zauzeo je Načelno pravno mišljenje,⁷ da postupci za krivična djela organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina treba da se vode u skladu sa odredbama novog ZKP-a koji je stupio na snagu od 26. avgusta 2010. godine, bez obzira kada je podignuta optužnica.

Građansko pravosuđe

Reforma parničnog postupka u Crnoj Gori, sprovedena 2004. godine, imala je za cilj razradu osnovnih načela parničnog postupka i postizanje ekonomične, brze, neposredne, javne i koncentrisane prvostepene javne rasprave, ali ne na štetu zakonite i pravilne odluke suda. Raspravno načelo ima prioritet i dokazi se izvode skoro isključivo inicijativom stranaka. Pored unapređenja postojećih, uvedeni su i novi mehanizmi za sprečavanje zloupotrebe procesnih ovlašćenja učesnika u parničnom postupku. U pogledu određenih instituta parnične procedure, Zakon o parničnom postupku⁸ (u daljem tekstu: ZPP) uzeo je u obzir međunarodne konvencije, standarde i preporuke kao i iskustva sudske prakse i nauke građansko procesnog prava. Na taj način stvoreni su zakonski preduslovi da se pravna zaštita pruži u razumnom roku, bez odugovlačenja i sa što manje troškova uz poštovanje osnovnih ljudskih prava i pravnog poretka. ZPP predviđa osnovne garancije pravičnog suđenja:

- *Pravo na pristup pravosuđu* (član 166 ZPP-a);
- *Zahtijev za ravnopravnošću stranaka i pravo na kontradiktorno raspravljnje* (član 6 ZPP-a);
- *Pravo na suđenje u razumnom roku* (član 11 ZPP-a);
- *Pravo na nezavistan i nepristrasan sud* (član 69-75 ZPP-a)

Zakonodavni okvir građanskog sudskog postupka kompletiran je donošenjem Zakona o izvršnom postupku⁹ i Zakona o posredovanju.¹⁰

Takođe, treba pomeuti Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći¹¹, koji je usvojen u aprilu 2011. godine i čija primjena je počela od 1. januara 2012 godine, sa ciljem da obezbijedi

---

⁷ VI broj 81/10 od 27.09.2010.

⁸ *Službeni list Republike Crne Gore*, br. 22/04, 28/05, 76/06

⁹ *Službeni list Republike Crne Gore*, br. 23/04.

¹⁰ *Službeni list Republike Crne Gore*, br. 30/05.

jednak pristup pravdi za sve građane. Bitno je navesti i donošenje Zakona zabrani diskriminacije¹² i Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom¹³, koji predviđaju posebna pravila koja se odnose na fizički pristup sudu za lica sa invaliditetom.

1.2. Metodologija

1.2.1. Tim za praćenje suđenja

Projekat se od samog početka (maj 2007.godine) realizuje u saradnji sa lokalnim partnerom, NVO-a CEMI (Centar za monitoring). Članovi tima smješteni su u prostorijama NVO-a CEMI kako bi se olakšala interakcija i komunikacija među posmatračima i doprinijelo izgradnji kapaciteta NVO-a.

U trećoj fazi Projekta, tim posmatrača je organizovan na način da ga čine jedan pravni savjetnik OEBS-a, koji je ujedno i koordinator tima i pet posmatrača NVO-a CEMI, od kojih su dva posmatrača zaposlena puno radno vrijeme i angažovani su na posmatranju krivičnih i parničnih postupaka, dva posmatrača imaju asistenta monitora, dok je peti posmatrač isključivo zadužen za monitoring izvršnih postupaka i radi tri dana nedeljno.

Saradnja između Misije OEBS-a i NVO-a CEMI ima za cilj jačanje kapaciteta lokalnog civilnog društva za praćenje suđenja na profesionalan način i u skladu sa međunarodnim standardima kao i preciznost njihovog izvještavanja pred relevantnim nacionalnim i međunarodnim tijelima.

1.2.2. Uzorak praćenih predmeta

Predmet praćenja predstavljali su krivični i parnični postupci. U pogledu **krivičnih predmeta**, slučajan odabir predstavlja osnovni metod praćenja (objasniti kako se vrši selekcija), dok se izuzetno prati i ciljani uzorak u slučajevima kada se radi o predmetima koji izazivaju veliko interesovanje javnosti, naročito u odnosu na krivična djela organizovanog kriminala, korupcije, uvrede i klevete, trgovine ljudima i ratnih zločina.

U pogledu uzorka **parničnih predmeta**, slučajan odabir predmeta, bez obzira kad je započet, takođe predstavlja osnovni metod praćenja. (objasniti kako)

Tabela 1: Struktura praćenih krivičnih postupaka prema vrsti krivičnog djela za period septembar 2011 – decembar 2012. godine.

VRSTA KRIVIČNOG DJELA (ČLAN KZ-a)	BROJ PRAĆENIH POSTUPAKA
Neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga (čl. 300)	13
Ubistvo (čl. 143)	7
Ubistvo na mah (čl. 145)	1
Ubistvo djeteta pri porođaju (čl. 146)	1

¹¹ Službeni list Crne Gore, br.20/11

¹² Službeni list Crne Gore, br.46/10

¹³ Službeni list Crne Gore, br. 32/11.

Ugrožavanje opasnim oruđem pri tuči i svađi (čl. 154)	2
Zlostavljanje (čl. 166a)	1
Narušavanje nepovredivosti stana (čl. 169)	1
Oduzimanje mloljetnog djeteta (čl. 217)	1
Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici (čl. 220)	3
Nedavanje izdržavanja (čl. 221)	3
Razbojništvo (čl. 242)	4
Utaja (čl. 243)	1
Prevara (čl. 244)	14
Neosnovano dobijanje i korišćenje kredita i druge pogodnosti (član 245)	1
Sitna krađa, utaja i prevara (čl. 246)	4
Oduzimanje vozila (čl. 248)	1
Iznuda (čl. 250)	2
Uništenje i oštećenje tuđe stvari (čl. 253)	2
Prikrivanje (čl. 256)	1
Pravljenje, nabavljanje i davanje drugom sredstava i materijala za falsifikovanje (čl. 262)	1
Pranje novca (čl. 268)	1
Zloupotreba položaja u privrednom poslovanju (čl. 272)	3
Zloupotreba ovlašćenja u privredi (čl. 276)	1
Teška djela protiv zdravlja ljudi (čl. 302)	2
Nezakonit ribolov (čl. 326)	3
Izazivanje opšte opasnosti (čl. 327)	1
Teška djela protiv opšte sigurnosti (čl. 338)	2
Ugrožavanje javnog saobraćaja (čl. 339)	17
Računarska prevara (čl. 352)	1
Neovlašćen pristup računarskom sistemu (čl. 353)	1
Skidanje i povreda službenog pečata i znaka (čl. 381)	1
Lažno prijavljivanje (čl. 388)	1
Sprečavanje dokazivanja (čl. 390)	1
Nasilničko ponašanje (čl. 399)	5
Kriminalno udruživanje (čl. 401)	2
Učestvovanje u grupi koja izvrši krivično djelo (čl. 404)	1
Posebni slučajevi falsifikovanja isprave (čl. 413)	3
Nesavjestan rad u službi (čl. 417)	4
Pronevjera (čl. 420)	1
Primanje mita (čl. 423)	1
Teška krađa (čl. 240)	10
Teško djelo protiv bezbjednosti saobraćaja (čl. 348)	13
Zloupotreba službenog položaja (čl. 416)	9
Ugrožavanje sigurnosti (čl. 168)	4
Laka tjelesna povreda (čl. 152)	16
Zlostavljanje i mučenje (čl. 167)	2
Šumska krađa (čl. 324)	1
Krađa (čl. 239)	18
Falsifikovanje isprave (čl. 412)	7

Teška tjelesna povreda (čl. 151)	16
Samovlašće (čl. 384)	4
Nedozvoljeno držanje oružja i eksplozivnih materija (čl. 403)	1
Napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti (čl. 376)	1
UKUPNO	218

Tabela 2: Struktura praćenih građanskih postupaka prema vrsti spora za period septembar 2011 – decembar 2012. godine

VRSTA SPORA	BROJ PRAĆENIH PREDMETA
Naknada štete	73
Svojinski spor	58
Naplata duga	41
Radni spor	36
Bračni spor	14
Smetanje posjeda	7
UKUPNO	229

Praksa Evropskog suda je korišćena da predstavi stanovišta ovog suda u odnosu na određena pitanja odnosno standarde pravičnog suđenja pa su izvodi iz pojedinih presuda navedeni u Izvještaju. Međutim, ne treba praviti analogiju između navedenih primjera, tj. nađenog stanja i stanovišta suda povodom sličnih pitanja.

1.2.3. Tehnike praćenja suđenja

Posmatrači se nisu fokusirali na meritum posmatranih predmeta nego samo na sprovođenje postupka u skladu sa međunarodnim standardima pravičnog suđenja i relevantnim nacionalnim zakonodavstvom. Pored prisustva na ročištima, **u krivičnim postupcima** posmatračima je dopušten i uvid u spise predmeta. Dalje, u cilju stvaranja što potpunije slike o predmetu, posmatrači su, kad je to bilo moguće i od važnosti, obavljali razgovore sa relevantnim subjektima, a naročito sudijama, tužiocima, advokatima i ostalim učesnicima postupka. Kako bi se pratilo poštovanje pretpostavke nevinosti od strane štampanih medija, korišćena je tehnika *press clipping-a*.

Parnični postupci su praćeni putem prisustva na ročištima, kao i putem komunikacije sa relevantnim činiocima u postupku i pravosudnom sistemu. Poslednji izvor informacija je korišćen samo kada informacije dobijene prisustvom na ročištima ili uvidom u spise predmeta nisu bile dovoljne da se dobije tačna i sveobuhvatna slika o potencijalnom problemu poštovanja standarda pravičnog suđenja u građanskim postupcima, posebno kada se radi o strukturnim nedostacima pravnog sistema. Istovremeno je pomenuti izvor informacija subsidijarne prirode i ne predstavlja zamjenu za prva dva. Izvještaj se oslanja na tačne informacije i u najvećoj mogućoj mjeri identifikuje izvore činjeničnih i pravnih observacija.

Nakon završetka praćenja ročišta, posmatrači su popunjavali formular sa standardizovanim pitanjima i pripremali pojedinačne izvještaje o praćenim predmetima. Formulari i pojedinačni izvještaji čine osnovu ovog Izvještaja, koji predstavlja sistematizovan skup observacija zajedno sa zaključcima i preporukama.

1.2.4. Odabrani sudovi

U izvještajnom periodu, od septembra 2011. godine do decembra 2012. godine, suđenja su posmatrana u Višim sudovima u Podgorici i Bijelom Polju i, kao i u svim osnovnim sudovima u Crnoj Gori.

Tabela 3: Ukupan broj praćenih suđenja i ročišta prema odabranim sudovima za period septembar 2011. do decembra 2012.godine

SUD	KRIVIČNI POSTUPCI		PARNIČNI POSTUPCI	
	BROJ PRAĆENIH SUĐENJA	BROJ PRAĆENIH ROČIŠTA	BROJ PRAĆENIH SUĐENJA	BROJ PRAĆENIH ROČIŠTA
Osnovni sud Bar	12	13	21	21
Osnovni sud Berane	6	6	6	6
Osnovni sud Bijelo Polje	9	8	12	12
Osnovni sud Cetinje	14	14	8	8
Osnovni sud Danilovgrad	11	11	10	10
Osnovni sud Herceg Novi	6	6	10	10
Osnovni sud Kolašin	5	5	15	15
Osnovni sud Kotor	13	13	18	18
Osnovni sud Nikšić	10	10	23	23
Osnovni sud Plav	5	5	15	15
Osnovni sud Pljevlja	2	2	15	15
Osnovni sud Podgorica	74	103	55	57
Osnovni sud Rožaje	5	5	9	9
Osnovni sud Ulcinj	9	9	11	11
Osnovni sud Žabljak	1	1	1	1
Viši sud u Bijelom Polju	4	9	/	/
Viši sud u Podgorici	32	62	/	/
UKUPNO	218	282	229	231

Veličina uzorka prema sudu ne znači da je posebna pažnja posvećena praćenju suđenja u određenom sudu. Broj praćenih suđenja po sudu zavisio je od broja zakazanih suđenja u terminima, odnosno, danima, predviđenim za posjete pojedinim sudovima.

2. KRIVIČNI POSTUPAK

2.1. Pretpostavka nevinosti

Pravni okvir

Pravo na poštovanje pretpostavke nevinosti je suštinski princip prava na pravično suđenje koje je garantovano Univerzalnom Deklaracijom o ljudskim pravima (član 11) i Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima (član 14) koji propisuju da svako ko se tereti za krivično djelo ima pravo da se smatra nevinim sve dok njegova krivica ne bude dokazana u skladu sa zakonom. Takođe, pretpostavka nevinosti je garantovana članom 6 stav 2 Evropske konvencije, na način da se svako optužen za krivično djelo smatra nevinim sve dok se ne dokaže njegova krivica na osnovu zakona. To pravo kao i svako pravo koje garantuje Evropska konvencija, *mora biti tumačeno na način da garantuje prava koja su praktična i djelotvorna a ne teoretska i iluzorna.*¹⁴ (pitanje je treba li ga novaoditi)

Sudska praksa Evropskog suda poznaje dosta primjera koji se odnose na zaštitu prava optuženog da se smatra nevinim. U jednom važnom slučaju Evropski sud je našao da postoji kršenje pretpostavke nevinosti jer optuženom nije prethodno bila dokazana krivica u skladu sa zakonom i, što je bitno, jer mu nije pružena prilika da koristi svoje pravo na odbranu, a sudska odluka koja se tiče njega odražava stav da je on kriv.¹⁵ U drugim slučajevima Evropski sud podsjeća da pretpostavka nevinosti mora biti poštovana od strane javnih zvaničnika.¹⁶

Pretpostavka nevinosti takođe mora biti poštovana od strane medija, jer sloboda medija ne može uticati na pravo suda da zaštiti integritet svojih postupaka. Načelo 2. **Preporuke koja se odnosi na pružanje informacija putem medija u odnosu na krivične postupke**¹⁷ kaže: *Poštovanje pretpostavke nevinosti je integralni dio prava na pravično suđenje. U skladu s tim, mišljenja i informacije koje se odnose na aktuelne krivične postupke mogu biti objavljeni u medijima samo ako se time ne ugrožava pretpostavka nevinosti osumnjičenog ili optuženog.*

Evropski sud je donio odluku protiv novinara koji je objavio članak u kojem je pisao o krivici bivšeg ministra optuženog za utaju poreza. Na taj način je prekršen austrijski Zakon o medijima, koji zabranjuje objavljivanje materijala koji može uticati na ishod sudskog postupka. Novinar se pozvao na pravo na slobodu izražavanja (član 10 Evropske konvencije), ali je sud odbio njegovu odbranu. U konačnoj odluci, Evropski sud je

---

¹⁴ *Allenet de Ribemont protiv Francuske*, presuda od 10. februara 1995. godine, st. 35: Pretpostavka nevinosti će stoga biti prekršena ako na primjer "sudska odluka koja se odnosi na lice koje je krivično optuženo odražava mišljenje da je kriv prije nego li je dokazano da je kriv u skladu sa zakonom", i da je dovoljno "čak i u odsustvu bilo kakvog formalnog objašnjenja, da postoje razlozi koji ukazuju na to da sud optuženog smatra krivim".

¹⁵ *Minelli protiv Švajcarske*, presuda od 25. marta 1983. godine.

¹⁶ Predmeti *Allenet De Ribemont protiv Francuske* i *Daktaras protiv Litvanije*, presuda od 10. oktobra 2000. godine.

¹⁷ Preporuka Komiteta Ministara (2003)13, usvojena 10. jula 2003.

utvrdio da se u krivičnim postupcima koji su u toku granice dozvoljenih komentara novinara ne smiju proširiti na izjave koje će najvjerojatnije uticati, namjerno ili nenamjerno, na šanse osobe da ima fer suđenje ili ugroziti povjerenje javnosti u ulogu sudova i sprovođenje pravde.¹⁸

Ustav Crne Gore članom 35 garantuje da se svako smatra nevinim dok se njegova krivica ne utvrdi pravosnažnom odlukom suda, te da okrivljeni nije obavezan da dokazuje svoju nevinost i da se sumnja u pogledu krivice obavezno tumači u korist okrivljenog.

Najzad, članom 3 ZKP-a garantuje se da se svako smatra nevinim dok se njegova krivica ne utvrdi pravosnažnom odlukom suda. Ovaj član dalje utvrđuje da su **državni organi, mediji, udruženja građana, javne ličnosti i druga lica dužna da se pridržavaju pravila ovog člana** i da svojim javnim izjavama o krivičnom postupku koji je u toku ne vrijeđaju druga pravila postupka, prava okrivljenog i oštećenog i načelo sudske nezavisnosti. Važno je istaći da pored naprijed navedenih garancija za poštovanje ovog prava, **ne postoji i predviđena sankcija ukoliko se ono krši.**

Treći stav člana 3 ZKP-a se odnosi na princip *in dubio pro reo*, koji glasi: "*Ako i nakon pribavljanja svih raspoloživih dokaza i njihovog izvođenja u krivičnom postupku, ostane samo sumnja u odnosu na postojanje nekog bitnog obilježja krivičnog djela ili u pogledu činjenica od kojih zavisi primjena neke odredbe Krivičnog ili ovog zakonika, sud će donijeti odluku koja je povoljnija za okrivljenog*".

U skladu sa crnogorskim **Kodeksom etike za novinare**, koji je usvojen u 2002. godini, novinari su obavezni da poštuju princip pretpostavke nevinosti kada izvještavaju o sudskim slučajevima.¹⁹

Pretpostavka nevinosti je takođe pomenuta i u Zakonu o medijima u članu 25 koji glasi: "Mediji i novinari dužni su da objektivno i tačno izvještavaju o sudskim postupcima. Ukoliko je medij objavio da je protiv određene osobe pokrenut krivični postupak, ta osoba ima pravo, kada se postupak okonča, da zahtijeva objavljivanje informacije o pravosnažnom obustavljanju postupka, odbijanju optužbe odnosno oslobađanju od optužbe. Zahtjev iz stava 2 ovog člana se podnosi mediju najkasnije 30 dana od dana pravosnažnog obustavljanja, odnosno okončanja krivičnog postupka. Medij nije dužan da objavi informaciju ili dio informacije iz stava 2 ovog člana, ukoliko uz zahtjev za objavljivanje informacije nije priloženo pravosnažno rješenje o obustavi krivičnog postupka, odnosno pravosnažna presuda kojom se optužba odbija ili optuženi oslobađa od optužbe, a ovlašćena osoba ih ne dostavi prije isteka roka za podnošenje zahtjeva. Za sva ostala pitanja vezana za objavljivanje informacije, iz stava 2 ovog člana, shodno se primenjuju odredbe ovog zakona koje se odnose na pravo na ispravku i odgovor."

---

¹⁸ *Worm protiv Austrije*, presuda od 29. avgusta 1997. godine.

¹⁹ **Član 10 Kodeksa novinara Crne Gore** odnosi se na *pretpostavku nevinosti*: „...kada izvještava o istražnim i sudskim postupcima, novinar mora uvažavati pretpostavku da je svako nevin dok se ne dokaže suprotno, i ne smije ničim prejudicirati ishod sudskog postupka."

Uočena praksa

Prilikom ocjenjivanja poštovanja pretpostavke nevinosti u praksi, uzeti su u obzir sljedeći kriterijumi:

- da li se ona poštovala od strane *suda* tokom glavnog pretresa;
- da li se ona poštovala od strane *medija* tokom glavnog pretresa;
- da li se ona poštovala od strane *drugih državnih organa i javnih ličnosti* prilikom obraćanja javnosti tokom glavnog pretresa i
- da li su preporuke koje su date u prethodnom Izvještaju uzete u obzir.

Primjer 1

Monitori su uočili u predmetima koji izazivaju posebnu pažnju javnosti **da je sadržina novinskih članaka bila u skladu sa pretpostavkom nevinosti, dok naslovi istih nijesu**. Kada mediji objave takve naslove, to može uticati na formiranje javnog mišljenja dok traju krivična suđenja. Primjeri takvih naslova su pronađeni u sljedećim člancima štampanih medija:

primjeri naslova objavljenih tokom trajanja glavnog pretresa:

- “Ubio advokata i otišao kući” – *Pobjeda*, 09. novembar 2012. godine;
- “Nožem ubio suprugu” – *Pobjeda*, 31. decembar 2012. godine;
- “Pljevljak krao, Budvanin ga prikrivao” – *Dnevne novine*, 25. decembar 2012. godine;
- “Ni traga od ubica” – *Dan*, 02. jul 2012. godine;
- “Ubica mijenja lokaciju” – *Dan*, 24. septembar 2012. godine;
- “Silovao djevojčicu, druga morala da gleda” – *Vijesti*, 18. jul 2012. godine;
- “Majka zadavila bebu i bacila je u kanal” - *Vijesti*, 11. novembar 2011. godine;
- “Ubio momka kojeg ne poznaje” – *Vijesti*, 02. februar 2012. godine;
- “Dva maloljetnika ukrala tri motora za mjesec dana” – *Vijesti*, 15. jun 2012. godine;
- “Sa maloljetnim sinovima za noć ukrao dvije tone lubenica” - *Vijesti*, 03. avgust 2012. godine;
- “Prebili momka ispred kafića” - *Vijesti*, 20. septembar 2012. godine;
- “Baranin ženi ciglom polomio lobanju” - *Vijesti*, 13. decembar 2012. godine;

Primjer 2:

U jednom predmetu koji se vodio pred Osnovnim sudom u Podgorici za krivično djelo *nedavanje izdržavanja*, postupajući sudija je doveo u pitanje pretpostavku nevinosti na način što je u toku glavnog pretresa, a u odsustvu okrivljenog, izjavila: „Ako ga oglasim krivim pa mu odredim kaznu zatvora u trajanju od npr. 5 mjeseci, da li bi to moglo uticati na njega da daje izdržavanje“.

Primjer 3:

U predmetu koji se vodi pred Višim sudom u Podgorici za krivično djelo *zločinačko udruživanje*, predsjednik vijeća je prekršio pretpostavku nevinosti obraćajući se

optuženima sa riječima: „Vama se teška krivična djela stavljaju na teret, pa se vi samo smijte, vidjećemo ko će se smijati kada bude objava presude“.

Primjer 4:

U svim posmatranim predmetima, kako u osnovnim, tako i u višim sudovima, nije primijećeno da su optuženima ruke bile vezane lisicama tokom odvijanja glavnih pretresa.

Primjer 5:

U predmetu koji se vodi pred Višim sudom u Podgorici za krivično djelo *ubistva*, publika je kršila pretpostavku nevinosti dobacujući optuženima povike „ubice, ubice“. Takođe, braniocima u ovom predmetu publika se obraćala riječima: „Vi ste isti kao oni kad možete da branite ubice“.

Primjer 6:

U predmetu koji se vodi pred Višim sudom u Podgorici za krivično djelo *ubistva*, majka žrtve je prekršila pretpostavku nevinosti obraćajući se optuženom riječima „Ubico, jednog si mi sina krvnički ubio, a sad mi je i drugi sin pod zemljom zbog tebe“.

Zaključci:

- Izolovani slučajevi komentarisanja mogućeg ishoda slučaja opd strane suda nijesu u skladu sa standardima pretpostavke nevinosti i predstavljaju njeno direktno kršenje.
- Pretpostavka nevinosti **se i dalje ne poštuje u potpunosti od strane medija**. Pomenutim objavljivanjem naslova/tekstova, mediji prejudiciraju odluku suda i na taj način u predmetima mogu direktno vršiti pritisak na sudsko vijeće i/ili sudije.
- **Prisustvo optuženog na glavnom pretresu bez vezivanja ruku lisicama je dobra praksa** i u skladu je sa načelom pretpostavke nevinosti;
- Primjeri ponašanja publike koja je u svojim izjavama, tokom odvijanja glavnog pretresa, okarakterisala okrivljenog kao ubicu ugrožavaju pravo okrivljenog da se poštuje njegovo pravo na pretpostavku nevinosti.
- Preporuke koje su date u okviru Prve faze projekta, da se predvidi sankcija u slučaju kršenja pretpostavke nevinosti, nijesu uzete u obzir prilikom donošenja dopuna ZKP-a.

Preporuke:

- Sudije trebaju da se uzdrže od komentara koji vode prejudiciranju sudske odluke. Sudovi treba da nastave sa dobrom praksom poštovanja pretpostavke nevinosti i da se staraju o tome da ova pretpostavka bude poštovana od strane svih učesnika tokom suđenja, kao i da upozoravaju stranke koje krše pretpostavku nevinosti.
- Potrebno je obezbijediti dodatne obuke za novinare, a posebno za urednike, koje bi se odnosile na poštovanje pretpostavke nevinosti od strane medija tokom izvještavanja o sudskim postupcima.

- Publika tokom odvijanja glavnih pretresa ne bi trebalo da daje bilo kakve komentare, a sudije bi trebale da strogo vode računa o tome i da kažnjavaju sve one koji krše pravila procesne discipline.
- Kako prethodno data preporuka da se u ZKP-u uvede sankcija za kršenje pretpostavke nevinosti nije ispoštovana, predlaže se da se preispita pomenuti član 25 Zakona o medijima, kako bi što jasnije bila shvaćena povezanost sa poštovanjem pretpostavke nevinosti.

2.2. Pravo na nepristrasan i nezavistan sud

Pravni okvir

Članom 10 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravim predviđeno je da **svako ima potpuno jednako pravo na fer i javno suđenje pred nezavisnim i nepristrasnim sudom**. Takođe, članom 6 stav 1 Evropske konvencije garantovano je da svako ima pravo na raspravu pred nezavisnim i nepristrasnim sudom ustanovljenim zakonom.

Pri analiziranju i odlučivanju da li je neki sud nezavisan, Evropski sud uzima u obzir sljedeće kriterijume:

- način izbora sudija,
- trajanje sudijske funkcije,
- postojanje garancija protiv spoljnog pritiska i
- pitanje da li sud odaje utisak nezavisnosti.

Evropski sud smatra da prisustvo lica sa sudijskim ili pravnim kvalifikacijama u sudu predstavlja jaku indiciju njegove nezavisnosti.²⁰ Da bi se dokazala subjektivna nepristrasnost, Evropski sud zahtijeva dokaze konkretne pristrasnosti. Lična nepristrasnost postavljenog sudije se pretpostavlja sve dok se ne dokaže suprotno. Ovo je vrlo bitna pretpostavka i u praksi je vrlo teško dokazati ličnu pristrasnost.²¹ Kada je u pitanju objektivni pristup, Evropski sud je u jednom slučaju izjavio da se mora odrediti da li je, potpuno odvojeno od ličnog ponašanja sudije, bilo dokazivih činjenica koje mogu dovesti do sumnje u njegovu nepristrasnost. U ovom pogledu čak i utisak može imati izvjesnu važnost. Ono što je ovdje važno jeste povjerenje koje sudovi u demokratskom društvu moraju ulivati javnosti i, najviše od svega, kada su krivični postupci u pitanju, povjerenje koje ulivaju samom okrivljenom. Ovo podrazumijeva da je, kod odlučivanja da li u nekom konkretnom slučaju postoji opravdan razlog za strah da određeni sudija nije nepristrasan, stav okrivljenog važan ali ne i odlučujući. Odlučujuće je da li se takav strah može smatrati objektivno opravdanim.²² Sud je sasvim jasno stavio do znanja da se svaki sudija, za kojeg postoji opravdan razlog za sumnju da nije nepristrasan, mora povući.²³

²⁰ *Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije*, presuda od 23.juna 1981.godine.

²¹ *Hauschildt protiv Danske*, presuda od 24. maja 1989. godine.

²² *Fey protiv Austrije*, presuda od 24. februara 1993. godine.

²³ *Piersack protiv Belgije*, presuda od 1. oktobra 1982. godine.

Ustavom Crne Gore je proklamovano načelo nezavisnosti i nepristrasnosti sudova, kao i načelo podjele vlasti. Ustavom, kao i **Zakonom o sudovima**, predviđena je stalnost sudijske funkcije, a izbor i razrješenje sudija u nadležnosti je Sudskog savjeta, kao samostalnog i nezavisnog organa.

Takođe, Ustavom i Zakonom o sudovima garantovano je da sudija ne može biti premješten ili upućen u drugi sud protiv svoje volje, osim odlukom Sudskog savjeta u slučaju reorganizacije sudova.

Zakonom o sudovima regulisano je pravo na prirodnog sudiju (član 8) i metodu slučajne dodjele predmeta (članovi 86-93), a bliža pravila raspoređivanja predmeta definisana su Sudskim poslovníkom (članovi 55 – 64).

U skladu sa Ustavom Crne Gore, sudiju i predsjednika suda bira i razrješava Sudski savjet, a Sudski savjet je samostalan i nezavisan organ koji obezbjeđuje nezavisnost i samostalnost sudova i sudija. Sudski savjet ima predsjednika i devet članova. Predsjednik Sudskog savjeta je predsjednik Vrhovnog suda. Članovi Sudskog savjeta su: četiri sudije koje bira i razrješava Konferencija sudija; dva poslanika koje bira i razrješava Skupština iz reda parlamentarne većine i opozicije; dva ugledna pravnika koje bira i razrješava predsjednik Crne Gore i Ministar pravde. Sastav Sudskog savjeta proglašava predsjednik Crne Gore. Mandat Sudskog savjeta je četiri godine (članovi 125, 126 i 127).

Uslovi i postupak izbora sudija je detaljno regulisan Zakonom o Sudskom savjetu²⁴ (članovi 28–41). Pored opštih uslova (državljanstvo, pravni fakultet, položen pravosudni ispit) da bi neko bio izabran za sudiju treba da ispunjava i posebne uslove: pet godina radnog iskustva na pravnim poslovima za sudiju osnovnog suda, šest godina za sudiju Privrednog suda, osam godina za sudiju Višeg suda, 10 godina za sudiju Apelacionog i Upravnog suda i 15 godina radnog iskustva za sudiju Vrhovnog suda.

Amandmani na Zakon o sudovima i Zakon o Sudskom savjetu su doneseni od strane Parlamenta Crne Gore u julu 2011. godine, dok je postupak usvajanja amandmana na Ustav Crne Gore, u pogledu daljeg osnaženja nezavisnosti suda, u toku. Ove amandmanske izmjene će unaprijediti transparentnost rada sudova i obezbijediti uključenje pravosudnih organa u postupak izbora sudija, kao i članstvo poznatih pravnika u Sudskom savjetu i u krajnjem, postupak kandidovanja i izbor Predsjednika Vrhovnog suda Crne Gore.

Nepriistrasnost je garancija koja podrazumijeva da sudijsko mišljenje bude zasnovano jedino na objektivnim činjenicama i predstavljenim dokazima. ZKP-om, u cilju zaštite garancije priistrasnosti, predviđena je **ustanova izuzeća** sudija ili sudija porotnika, državnog tužioca i drugih učesnika u postupku.

Uočena praksa

Pri ocjenjivanju principa nepristrasnosti i nezavisnosti suda, posmatrači suđenja su uzimali u obzir sljedeće kriterijume:

---

²⁴ „Službeni list Crne Gore“, broj.13/2008, 39/2011.

- da li su poštovane procesne garancije za nezavisnost i nepristrasnost sudija,
- aspekte koji se odnose na utisak u javnosti o nezavisnosti i nepristrasnosti suda i
- da li su uzete u obzir preporuke koje su u ovoj oblasti date u prethodnom izvještaju.

Uočena praksa

Primjer 1:

U predmetu koji se vodi za krivično djelo *teška krađa* pred Osnovnim sudom u Baru, državni tužilac je bio prisutan u sudnici zajedno sa sudijom sa kojim je razgovarao prije početka glavnog pretresa.

Primjer 2:

U predmetu koji se vodi pred Osnovnim sudom u Rožajama za krivična djela *ugrožavanje opasnim oruđem pri tuči i svađi i sprečavanje službenog lica u vršenju službene radnje*, državni tužilac je bio prisutan u kancelariji zajedno sa sudećim sudijom sa kojim je razgovarao prije početka glavnog pretresa.

Primjer 3:

U predmetu koji se vodi pred Višim sudom u Podgorici za krivično djelo *neovlašćene proizvodnje, držanja i stavljanja u promet opojnih droga*, zabilježeno je da su predstavnici tužilaštva razgovarali sa sudijom prije zvaničnog početka suđenja.

Primjer 4:

U predmetu koji se vodi pred Osnovnim sudom u Kotoru, za krivično djelo *nasilničko ponašanje*, tužilac nije pristupio na glavni pretres istovremeno sa strankama, već je sudija uputio saradnika da pozove tužioca na način što će otići u tužilaštvo i obavijestiti ga da su stranke prozване i da pretres počinje.

Primjer 5:

U Višem sudu u Podgorici postoji ustaljena praksa da sudije i tužioci ulaze na službeni ulaz suda, dok advokati ulaze na glavni ulaz zajedno sa svim ostalim licima (publikom, optuženima, svjedocima, oštećenima i sl.). Po riječima brojnih advokata, isti se ne osjećaju prijatno kad ulaze na isti ulaz sa predstavnicima porodica oštećenih jer imaju određene neprijatnosti i slušaju razne uvrede na njihov račun. Izvor dobijanja ovih informacija su razgovori koji su posmatrači obavili sa nekoliko predstavnika advokatske prakse u Crnoj Gori, kao i neposredno opažanje.

Zaključci

- Praksa (primjer 1,2 i 3) da sudije neposredno pred početak glavnog pretresa sjede i razgovaraju samo sa jednom strankom u postupku, negativno se reflektuje na garanciju nepristrasnosti i nezavisnosti i umanjuje stepen povjerenja u sudstvo. U odnosu na ovo pitanje nije bilo napretka u poređenju sa prethodnim godinama.
- Činjenica da advokati nemaju pravo da ulaze na službeni ulaz koji koriste sudije i tužioci, ugrožava pravo advokata na ravnopravan tretman u sudu i odražava se na pristrasnost suda u odnosu na pojedine stranke u postupku.

Preporuke

- Ukoliko se glavni pretres održava u sudnici, sudije moraju poštovati pravilo da stranke ne smiju biti prisutne u sudnici prije zvaničnog početka suđenja. Ako se glavni pretres održava u sudskoj kancelariji, moraju se preduzeti adekvatne mjere da bi se izbjegla takva situacija. U tom smislu, preporučuje se da Vrhovni sud donese preporuku za sve sudove po ovom pitanju.
- Službeni ulaz u zgradu suda koji koriste tužioc, ravnopravno bi trebali da koriste i advokati.

2.3. Pravo na javnu raspravu (odnosi se na oba dijela izvještaja)

Pravni okvir

Javna rasprava predstavlja jedan od ključnih elemenata prava na pravično suđenje. Pod javnošću se ne podrazumijeva samo prisustvo lica koja su uključena u postupak pred sudom, već se javnost postupka odnosi na svako zainteresovano lice koje izrazi želju da prisustvuje određenom suđenju, kao i pravo da bude informisano o načinu kako je pravda zadovoljena, odnosno o donijetoj sudskoj odluci.

U članu 10 Univerzalne Deklaracije o ljudskim pravima stoji da svako ima potpuno jednako pravo na fer i javno suđenje. Članom 6 Evropske konvencije svakome se garantuje pravo na javnu raspravu prilikom odlučivanja o krivičnoj optužbi protiv njega. Takođe, istim članom predviđena je mogućnost ograničenja ovoga prava, odnosno novinare i javnost moguće je isključiti sa cijelog ili sa dijela suđenja ako je to u interesu morala, javnog reda ili nacionalne bezbjednosti u demokratskom društvu, kada to zahtijevaju interesi maloljetnika ili zaštita privatnog života stranaka, ili u mjeri koja je nužno potrebna u posebnim okolnostima kada bi javnost mogla da naškodi interesima pravde.

Jedan od osnovnih stavova Evropskog suda koji se tiču prava na javnu raspravu je: “javni karakter sudskih postupaka je osnovni princip svakog demokratskog društva i naglašava se da stranke imaju pravo na javnu raspravu najmanje na jednom stepenu sudske nadležnosti.”²⁵

Takođe, u jednoj od odluka, Sud je stao na stanovište da je javni karakter sudskih postupaka jedan od načina za postizanje povjerenja u rad sudstva. Kao dio obaveze da obezbijede javnost suđenja, nadležni organi moraju informisati javnost o datumu i mjestu održavanja ročišta. Ukoliko se suđenje ne održava u sudnici, sudski organi moraju preduzeti dodatne mjere da se omogući prisustvo javnosti i medija.²⁶

Članom 32 **Ustava Crne Gore** takođe je garantovano pravo na pravičnu i javnu raspravu, pred nezavisnim, nepristrasnim i zakonom ustanovljenim sudom.

²⁵ *Schlumpf protiv Švajcarske*, presuda od 8. januara 2009. godine.

²⁶ *Axen protiv Savezne Republike Njemačke*, presuda od 8. decembra 1983. godine.

U krivičnom postupku opšte je pravilo da je glavni pretres javan i da mu mogu prisustvovati sva punoljetna lica (član 313 ZKP-a). ZKP predviđa da se **javnost može isključiti sa glavnog pretresa ako je to potrebno radi čuvanja tajne, javnog reda, zaštite morala, zaštite interesa maloljetnika ili zaštite ličnog ili porodičnog života okrivljenog ili oštećenog** (član 314 ZKP-a). Ovdje treba naglasiti da su odredbe ZKP-a uže od onih koje predviđa Evropska konvencija, jer ne predviđa isključenje javnosti iz razloga “interesa pravde”. Takođe, kao osnov za isključenje javnosti, ZKP, za razliku od Evropske konvencije, ne predviđa “nacionalnu bezbjednost”, već je sužen na “čuvanje javne tajne”. U postupku prema maloljetnicima javnost je uvijek isključena.

ZPP sadrži odredbe o javnosti rasprave (članovi 308 - 312 ZPP-a). Sud može isključiti javnost za cijelu glavnu raspravu ili jedan njen dio ako to zahtijevaju interesi čuvanja državne, službene, poslovne ili lične tajne, interesi javnog reda ili razlozi morala. Sud može isključiti javnost i u slučaju kad se mjerama za održavanje reda predviđenim u ovom zakonu ne bi moglo obezbijediti nesmetano održavanje rasprave (čl. 309 ZPP-a). Član 341 ZPP-a propisuje da će nakon zaključenja glavne rasprave, sud obavijestiti prisutne stranke o datumu donošenja presude. Ako jedna od stranaka nije prisustvovala glavnoj raspravi, sud će je pismeno obavijestiti o datumu donošenja presude. Stranke, odnosno njihovi zastupnici ili punomoćnici, su dužni da sami preuzmu presudu u zgradi suda.

Članom 92 Sudskog poslovnika propisano je da se na oglasnu tablu suda ima istaći lista zakazanih suđenja, osim suđenja u kojima je isključena javnost, a koju listu je obavezan sedmično da priprema upravitelj sudske pisarnice, sa preciznim brojem predmeta, datumom i časom početka suđenja, kao i brojem radne prostorije u kojoj će se suđenje održati.

Uočena praksa

Prilikom ocjenjivanja poštovanja standarda javnosti glavne rasprave u praksi uzeti su u obzir sljedeći kriterijumi:

- mogućnost dobijanja informacija o mjestu i vremenu održavanja glavnog pretresa;
- pogodnost uslova za održavanje glavnog pretresa;
- mogućnost javnosti da bude prisutna tokom održavanja glavnog pretresa;
- javno objavljivanje sudske odluke i
- da li su se uzele u obzir preporuke date u prethodnom Izvještaju, a koje se tiču ovog pitanja.

Svi posmatrani sudovi su poštovali obavezu da ističu na oglasnim tablama listu zakazanih suđenja. Treba reći da Viši sudovi u Podgorici i Bijelom Polju, kao i Osnovni sud u Podgorici i Nikšiću, imaju veoma dobro organizovanu oglasnu tablu i video ekran. Ovi sudovi ustanovili su veoma dobru praksu da objavljuju raspored krivičnih suđenja na video ekranima za nekoliko nedjelja unaprijed, kao i da ove liste zakazanih suđenja redovno ažuriraju na nedjeljnoj osnovi. Video ekran u Osnovnom sudu u Podgorici je u više navrata bio van funkcije i primijećeno je da je Sud uspio da otkloni ovaj problem za

relativno kratak vremenski period. U svim ostalim osnovnim sudovima, liste zakazanih suđenja se ističu redovno na oglasnoj tabli. U principu, ažuriranje lista se sada vrši na nedjeljnoj osnovi.

Od 28. oktobra 2011. godine svi osnovni sudovi su organizovali svoje sopstvene internet stranice www.sudovi.me, na kojima se mogu naći sve potrebne informacije o zakazanim suđenjima. U određenom broju slučajeva dešava se da raspored suđenja na pomenutoj internet stranici nije ažuriran od strane svih sudova. Osnovni sud u Bijelom Polju i Osnovni sud u Herceg Novom često nemaju ažuriranu listu suđenja za tekući mjesec. Što se tiče ostalih osnovnih sudova u Crnoj Gori raspored se ažurira na nedjeljnom nivou. Dobar primjer je Osnovni sud u Nikšiću koji na početku svakog mjeseca objavi raspored suđenja za tekući mjesec. Na taj način omogućava se zainteresovanim licima da blagovremeno dobiju informaciju o datumu i vremenu održavanja suđenja.

Zbog nedovoljnog broja sudnica u odabranim sudovima, **veliki broj suđenja se održava u sudskim kancelarijama**. Sva posmatrana suđenja u krivičnim predmetima u osnovnim sudovima su održana u sudskim kancelarijama, izuzev jednog suđenja koje je u Osnovnom sudu u Podgorici održano u sudnici. Takođe, značajna većina suđenja u parničnim predmetima u osnovnim sudovima u Crnoj Gori održava se u veoma malim sudijskim kancelarijama, a rijetko u sudnicama, čime je mogućnost prisustva javnosti veoma ograničena. U višim sudovima, gotovo sva praćena suđenja su održana u sudnicama. **Ograničeni prostorni kapaciteti za održavanje glavnih pretresa limitiraju prisustvo javnosti na glavnim pretresima**. Nedovoljan prostor za prisustvo javnosti tokom suđenja primijećen je tokom cijelog izvještajnog perioda u skoro svim sudovima u Crnoj Gori. Ipak, određeni napredak primijećen je u ovom dijelu. Tako je **Viši sud u Podgorici** renovirao najveću sudnicu gdje se održavaju suđenja koja izazivaju veliko interesovanje javnosti. Renovirana sudnica sada ima 60 sjedećih mjesta u publici i obezbjeđuje odlične uslove za održavanje suđenja.

U svim sudovima na teritoriji Crne Gore, **posmatračima suđenja je dozvoljeno da prisustvuju suđenjima što predstavlja, svakako, dobru praksu**. Iako je u jednom slučaju, u postupku pred Osnovnim sudom u Plavu zbog krivičnog djela *zloupotreba službenog položaja u produženom trajanju, od strane advokata*, pokušano da se ospori prisustvo posmatrača da prati suđenje, na šta je sudija blagovremeno reagovala i opomenula advokata na pravo posmatrača da prati tok suđenja i da je glavni pretres javan. Međutim, u velikom broju slučajeva u većini sudova, zbog ograničenih prostornih kapaciteta nije moguće da suđenju prisustvuju sva zainteresovana lica, posebno kada se radi o suđenjima koja izazivaju veće interesovanje javnosti, suđenja za organizovani kriminal, korupciju, ratni zločini itd.

U nekim sudovima, bezbjedonosna kontrola se ostvaruje na adekvatan način, dok u drugim sudovima to nije slučaj. U određenim sudovima (Viši sud Podgorica, Viši sud Bijelo Polje, Osnovni sud Bijelo Polje, Osnovni sud Nikšić, Osnovni sud Cetinje, Osnovni sud Kotor) mjere kontrole su veoma stroge i uključuju detaljnu provjeru identiteta i fizički pregled svih osoba koje ulaze u sud. U drugim sudovima (Osnovni sud Podgorica, Osnovni sud Bar, Osnovni sud Kolašin, Osnovni sud Pljevlja, Osnovni sud

Berane, Osnovni sud Rožaje, Osnovni sud Herceg Novi, Osnovni sud Ulcinj, Osnovni sud Danilovgrad, Osnovni sud Žabljak, Osnovni sud Plav) mjere kontrole su manje stroge i više se sprovode forme radi i uključuju jedino provjeru identiteta osoba koje ulaze u sud, bez detaljnog fizičkog pregleda koji se zahtijeva prilikom samog ulaska u sudsku zgradu. Takođe, kada su u pitanju postupci za krivična djela organizovanog kriminala, korupcije i ratnih zločina, stepen primjene mjera kontrole i bezbjednosti je znatno veći.

Zaključci

- U odnosu na zaključke i preporuke koje su u ovoj materiji date u prethodnim godinama, značajan napredak je postignut u pogledu obezbjeđivanja informacija o zakazanim suđenjima, a posebno u odnosu na ažuriranje liste suđenja na nedjeljnoj osnovi i kada su u pitanju viši sudovi, na njihovim internet stranicama.
- Uprkos određenom napretku i pozitivnoj praksi od strane Višeg suda u Podgorici, nedostatak adekvatnih prostorija (sudnica) u kojima se mogu održavati ročišta ostaje jedno od glavnih pitanja koje onemogućava javnost da prisustvuje suđenjima i ugrožava pravo na javnu raspravu.
- Ne postoji standardizovana praksa koja se odnosi na mjere bezbjednosti prilikom ulaska u sud, kao i za mogućnost da javnost prisustvuje suđenjima.
- Uprkos preporukama koje su date u prošlim godinama, nije primijećen napredak u pogledu mjera kontrole koje se sprovode u sudovima i ova praksa varira od suda do suda.
- Nivo bezbjednosne kontrole je znatno povećan kada su u pitanju krivična djela organizovanog kriminala, korupcije i ratnih zločina u postupcima pred Višim sudovima u Podgorici i Bijelom Polju.
- Osnovni sudovi i dalje nemaju svoje internet stranice na kojima takođe može biti dostupna informacija o zakazanim suđenjima.

Preporuke

- Dobra praksa postavljanja i redovnog ažuriranja lista zakazanih suđenja treba da bude nastavljena. Takođe, uzimajući u obzir nedavno uspostavljanje Pravosudnog informacionog sistema, predlaže se da se liste zakazanih suđenja postave i na internet stranicama osnovnih sudova, zajedno sa drugim dokumentima kao što su sudska praksa, publikacije, izvještaji, statistika itd. Kao u preporukama datim u prethodnim izvještajima, trebalo bi uzeti u razmatranje **ograničavanje održavanja suđenja u sudskim kancelarijama i to kroz poboljšanje organizacije i koordinacije rasporeda suđenja.**
- Uzimajući u obzir nedostatak prostornih kapaciteta u sudovima i mogućnost izgradnje novih zgrada sudova i/ili rekonstrukciju postojećih, neophodno je ponoviti da treba obratiti pažnju na sve aspekte čije će ispunjenje voditi unaprijeđenju uslova za rad i poštovanju načela javnosti suđenja. Renoviranje najveće sudnice u Višem sudu u Podgorici, ističe se kao dobra praksa u ovom pogledu;
- Potrebno je sprovoditi jedinstvenu praksu obezbjeđenja za sve sudove u Crnoj Gori. Ovo može biti sprovedeno putem ustanovljavanja posebnih policijskih jedinica koje će se isključivo starati o bezbjednosti sudskog osoblja i administracije unutar zgrada sudova. Takođe, predlaže se organizovanje redovnih

sastanaka šefova obezbijedenja svih Službi obezbijedenja sudova u Crnoj Gori, u cilju razmjene iskustava i ocjene rezultata njihovog rada.

- Svi sudovi treba da slijede pozitivnu praksu povećanog nivoa bezbjednosne kontrole kada su u pitanju slučajevi koji izazivaju veliko interesovanje javnosti.

2.4. Pravo na javno izricanje presude

Pravni okvir

Članom 14 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima garantovano je da svaka presuda donijeta u krivičnim stvarima treba da bude javna. Član 6 Evropske konvencije glasi da će presuda biti izrečena javno i u tom smislu navedena odredba ne podliježe izuzećima koji su dozvoljeni kad je u pitanju javna rasprava.

Prema praksi Evropskog suda javno objavljivanje presude ne znači da se ista mora uvijek pročitati pred sudom. Smisao ove odredbe jeste da odluka bude dostupna javnosti. *Pravo na javno izricanje presude će biti prekršeno ukoliko presuda bude javna samo za određene grupe ljudi ili kada jedino osobama koje imaju posebne interese bude dozvoljeno da ostvare uvid u presudu.* Ipak, ako presuda nije objavljena javno na pretresu, ali su stranke u predmetu dobile kopiju presude i presuda je položena u sudskom registru²⁷ i dostupna je svima koji mogu imati opravdani interes, Evropski sud ne nalazi da u tom slučaju postoji kršenje člana 6 (1) Evropske konvencije.²⁸

U vezi sa pravom na javno objavljivanje presude je i **pravo da se znaju razlozi presude** i **pravo da se presuda dobije u razumnom roku**. Pravo da se dobije obrazložena presuda je ključno za ostvarivanje prava optuženog na podnošenje žalbe.²⁹ Pravo na suđenje u razumnom roku uključuje i pravo da se dobije obrazložena presuda (prvostepena i drugostepena) u razumnom roku (pogledati dio 7 ovog Izvještaja).

Članom 375(4) ZKP-a propisano je da će presuda uvijek biti izrečena javno bez obzira da li je javnost na glavnom pretresu bila isključena ili ne, s tim što će vijeće odlučiti da li će razlozi presude biti objavljeni javno.

Uočena praksa

Primjer 1

U predmetu koji se vodi pred Osnovnim sudom u Bijelom Polju za krivično djelo *šumske krađe*, postupajući sudija nije javno objavio presudu, već je prisutne obavijestio da će im presuda biti dostavljena putem pošte.

Primjer 2

U predmetu koji se vodio pred Osnovnim sudom u Kolašinu za krivično djelo *nedozvoljeno držanje oružja i eksplozivnih materija*, sud nije javno objavio presudu, već

²⁷ *Riepan protiv Austrije*, presuda od 15. novembra 2000. godine.

²⁸ *Sutter protiv Švajcarske*, presuda od 22. februara 1984. godine

²⁹ *Hadjianastassiou protiv Grčke*, presuda od 16. decembra 1992. godine.

je samo obavijestio prisutne da će im presuda biti dostavljena putem pošte i da imaju pravo žalbe u roku od 8 dana od dana dostavljanja prepisa presude.

Isti slučaj je primijećen u predmetu koji se vodi pred Osnovnim sudom u Kolašinu za krivično djelo *lake tjelesne povrede*.

Generalno govoreći, izuzev prethodno navedenih slučajeva, pravo na javno objavljivanje presude je **poštovano od strane sudova**.

Objavljivanje presuda elektronskim putem će biti od velikog značaja, posebno imajući u vidu pozitivnu praksu uvedenu od strane Višeg suda u Podgorici i Bijelom Polju, koji neke od svojih odluka ističu na internet stranicama. Na taj način bi se doprinijelo jačanju povjerenja građana u sudstvo, budući da bi sudske odluke bile dostupne javnosti.

Pozitivne primjere u ovom kontekstu i dalje daju Vrhovni sud i Upravni sud Crne Gore, koji jednom godišnje objavljuju sve donijete odluke za prethodnu godinu.

Zaključci

U poređenju sa prethodnim izvještajem, nije zapažen napredak u ovoj oblasti:

- Primjeri neobjavljivanja presuda javnim putem predstavljaju negativne primjere kojima se povrjeđuju odredbe ZKP-a i standardi prava na javno objavljivanje presude.
- Razvijena je praksa objavljivanja presuda elektronskim putem, kao što to pokazuju primjeri viših sudova, koji koriste internet stranice za objavljivanje svojih odluka. Ipak, ova pozitivna praksa zabilježena je u veoma malom broju slučajeva.

Preporuke

- Sudije bi trebale da poštuju odredbe člana 375(4) ZKP-a kojim je propisano da će presuda uvijek biti izrečena javno bez obzira da li je javnost na glavnom pretresu bila isključena ili ne.
- Pozdravljajući napredak u ovoj oblasti (praksa Vrhovnog suda i Upravnog suda Crne Gore, kao i novouvedena praksa objavljivanja odluka na sajtu viših sudova), i dalje se preporučuje javno publikovanje sudske odluke.
- Iskoristiti na najbolji mogući način tek uspostavljeni Pravosudni informacioni sistem, u cilju omogućavanja da sve sudske odluke budu objavljene i u elektronskoj formi.

2.5. Pravo na tumača

Pravni okvir

Članom 14 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima garantovano je da svako ima pravo na besplatno korišćenje prevodioca ukoliko ne razumije jezik koji se koristi u sudu. Takođe, član 6 stav 3 Evropske konvencije propisuje da optuženi ima pravo da koristi besplatnu pomoć prevodioca ukoliko ne razumije ili ne govori jezik koji

se koristi na sudu. Pravo na tumača se odnosi na sve faze krivičnog postupka, uključujući i fazu istrage. Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda (1998), takođe uključuje pravo na tumača.

Komitet za ljudska prava UN je izjavio da smatra da nije bilo kršenja odredbi Međunarodnog pakta o političkim i građanskim pravima³⁰ u dva slučaja u kojima je prvi jezik optuženih bio bretonski, a oni i njihovi svjedoci su željeli da daju izjave radije na bretonskom, nego na francuskom (koji je službeni jezik suda). Sud je odbio taj njihov zahtjev obrazlažući to njihovom mogućnošću da veoma dobro razumiju i govore francuski jezik.

Pravo na besplatnu pomoć prevodioca iz člana 6 Evropske konvencije se ne odnosi samo na usmene izjave tokom suđenja, već takođe i na sve dokumente i na postupak prije glavnog pretresa. Stav 3 člana 6 određuje da svaka osoba „koja je optužena za krivično djelo“ koja ne razumije ili ne govori jezik koji je u službenoj upotrebi u sudu, ima pravo na besplatnu pomoć prevodioca za prevođenje i tumačenje svih dokumenata i izjava datih u toku postupka protiv optuženog, a što je neophodno da bi razumio jezik koji se koristi u sudu, u smislu prava na fer suđenje.³¹

Takođe, jedan od osnovnih principa je i da usluge prevodioca moraju biti besplatne bez obzira na ishod postupka. Evropski sud je našao da je došlo do kršenja prava na besplatnu pomoć prevodioca u slučaju kada su nadležni organi zahtijevali da optuženi, koji je osuđen u tom predmetu, nadoknadi troškove prevođenja.³²

Ustav Crne Gore u članu 79 garantuje pripadnicima manjinskih naroda i manjinskih nacionalnih zajednica pravo na upotrebu svog jezika i pisma u privatnoj, javnoj i službenoj upotrebi.

Članom 8 ZKP-a, garantovano je pravo strankama, svjedocima i drugim licima u postupku da koriste svoj jezik u toku cijelog trajanja postupka. Ako se postupak ne vodi na jeziku navedenih lica, sud je obavezan da lica pouči o pravu na prevođenje. Ovo pravo jednako se primjenjuje na državljane Crne Gore i strance. Dakle, pravo na prevodioca jeste bezuslovno pravo, što znači da troškovi tumača spadaju u troškove krivičnog postupka, te da se okrivljenom ni u jednom slučaju ne može narediti plaćanje troškova tumača.

U skladu sa **Pravilnikom o stalnim sudskim tumačima** za tumača se može postaviti lice koje ispunjava opšte uslove za zasnivanje radnog odnosa u državnim organima, kao i sljedeće posebne uslove: da ima visoku školsku spremu; da potpuno vlada jezikom sa koga prevodi i na koji prevodi govor ili pisani tekst; da ima najmanje pet godina radnog iskustva sa visokom školskom spremom; da u potrebnoj mjeri poznaje Ustav i organizaciju sudske vlasti. Ministar pravde donosi rješenje o postavljanju tumača.

---

³⁰ Komitet za ljudska prava: *Cadoret i Bihan protiv Francuske*, saopštenje od 11. aprila 1991. godine.

³¹ Pogledati *Leudicke, Belkacem i Koç protiv Savezne Republike Njemačke*, presuda od 28. novembra 1978. godine, str. 20, st. 48.

³² Predmet *Leudicke, Belkacem i Koç protiv Savezne Republike Njemačke*.

Rješenje o postavljanju tumača sadrži ime i prezime tumača, prebivalište i jezik za koji je postavljen/na.

Uočena praksa

Misija je analizirajući poštovanje standarda prava na korišćenje svog jezika i prava na tumača, tokom posmatranog perioda, uzimala u obzir sljedeće kriterijume:

- kvalitet prevođenja tokom suđenja od strane sudskih tumača,
- reagovanje stranaka na prevođenje obezbijeđeno od strane tumača,
- da li su zakonska prava i obaveze pročitana tumačima prije početka samog prevođenja,
- da li su uzete u obzir preporuke koje su date u prethodnom izvještaju.

Primjer 1:

U predmetu koji se vodi pred Osnovnim sudom u Ulcinju za krivično djelo *falsifikovanje isprave*, prevođenje je povjereno sudijskom pripravniku koji nije upisan u registar sudskih tumača za albanski jezik.

Zaključci

- Sudijski pripravnik koji nije zvanično postavljen za tumača od strane Ministarstva pravde, ne može ušestvovati u postupku kao tumač. Bez obzira na odlično poznavanje jezika koji koristi okrivljeni, pravo okrivljenog na tumača nije bilo ispoštovano u navedenom primjeru. Ovaj primjer treba posmatrati kao izolovan i ne smije se uzeti kao opšta pojava.

Preporuke

- Sudovi bi trebali da vode računa o poštovanju prava okrivljenog na tumača i da ne dozvole da ta uloga bude povjerena nekome ko nije imenovan za tumača u skladu sa zakonskim pravilima.

2.6. Pravo na odbranu

Pravni okvir

U Univerzalnoj deklaraciji u članu 11 navodi se da svako ko je optužen za krivično djelo ima pravo da bude smatran nevinim sve dok se njegova krivica ne dokaže na osnovu zakona na javnom suđenju na kojem su mu obezbijeđene sve garancije neophodne za njegovu odbranu. Takođe, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima u članu 14 kaže da svako ima pravo da bude prisutan na suđenju, da se brani sam ili uz pomoć pravnog zastupnika po svom izboru; da bude obaviješten o svom pravu da ga ima i, kad god interes pravde to zahtijeva, da mu se postavi branilac po zvaničnoj dužnosti, bez plaćanja troškova ako nema dovoljno sredstava da ga plati. Statut Međunarodnog krivičnog suda u članu 67 predviđa širok spektar prava optuženog. Pravo na odbranu, garantovano članom 6 Evropske konvencije, definiše, između ostalog, da optuženi ima

dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane i da se brani lično ili putem branioca koga sam izabere ili, ako nema dovoljno sredstava da plati za pravnu pomoć, da ovu pomoć dobije besplatno kada interesi pravde to zahtijevaju.

Prema sudskoj praksi, pravo na odbranu se sastoji iz niza prava, kao što su: pravo na ličnu odbranu ili odbranu putem branioca po svom izboru; pravo na besplatnu pravnu pomoć; pravo na povjerljivu komunikaciju sa braniocem; zabrana uznemiravanja ili zastrašivanja advokata itd.

Svako ko je optužen ima pravo da se brani sam ili uz pomoć branioca po izboru. Potrebno je da sud pouči optuženog o ovom pravu. Pravo na branioca je preduslov za ostvarivanje ljudskih prava optuženog i dio je prava na fer suđenje. Ovo pravo odnosi se na sve stadijume krivičnog postupka, kao i na one slučajeve kada je optuženi odlučio da se ne pojavljuje lično pred sudom.³³

Ukoliko optuženi ne izabere sam advokata, on mu može biti dodijeljen po službenoj dužnosti. U vezi sa pravom na branioca je i pravo optuženog na besplatnu pravnu pomoć. Jedan od osnovnih stavova Evropskog suda je da optuženi ima pravo na besplatnu pravnu pomoć koja je stvarna i djelotvorna, a ne samo teorijska i iluzorna. Ovo pravo je uslovljeno time da optuženi nema dovoljno sredstava da plati za pravnu pomoć i da interesi pravičnosti zahtijevaju da se dodijeli besplatna pravna pomoć.³⁴

Ustav Crne Gore ovo pravo garantuje članom 37, na način da se svakome jamči pravo na odbranu, a posebno da na jeziku koji razumije bude upoznat sa optužbom protiv sebe, da ima dovoljno vremena za pripremanje odbrane i da se brani lično ili putem branioca kojega sam izabere.

ZKP garantuje pravo na odbranu članom 12, na način da okrivljeni ima pravo da se brani sam ili uz stručnu pomoć branioca koga sam izabere iz reda advokata; da okrivljeni ima pravo da njegovom saslušanju prisustvuje branilac; da sud u određenim slučajevima postavlja okrivljenom branioca, ako ga ovaj ne uzme; da se okrivljenom mora osigurati dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane. Dalje u članu 71, ZKP propisuje mogućnost da predsjednik suda razriješi postavljenog branioca koji neuredno izvršava svoje dužnosti, kao i da postavi drugog branioca, a o razrešenju branioca se obavještava Advokatska komora. Ova odredba je veoma važna kao garant ostvarenja standarda prava na efikasnu odbranu. ZKP-a obezbjeđuje iste garancije i za državnog tužioca, koji je takođe ovlašćen da može da razriješi postavljenog branioca.

Na kraju i **Kodeks profesionalne etike advokata** u opštim pravilima propisuje da advokati moraju svoj posao obavljati nezavisno, stručno, savjesno, što treba da bude jedna od osnovnih garancija u ostvarivanju i zaštiti ljudskih prava. Takođe, Kodeks propisuje da je advokat dužan da postupa stručno, sa znanjem za koje je kvalifikovan, kao i da je advokat odgovoran za savjete koje je dao i za mjere koje je preduzeo ili

---

³³ *Poitrimol protiv Francuske*, presuda od 23. novembra 1993. godine.

³⁴ *Quaranta protiv Švajcarske*, presuda od 24. maja 1991. godine, *Maxwell protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 28. oktobra 1994. godine.

propustio da preduzme.

Uočena praksa

Prilikom ocjenjivanja poštovanja prava na odbranu u praksi, uzeti su u obzir sljedeći kriterijumi:

- da li je tokom postupka odbrana stručno, savjesno i profesionalno obavljala svoju dužnost;
- da li je sud svojim ponašanjem poštovao ovo pravo;
- da li je postojala mogućnost kvalitetne komunikacije između branioca i branjenika tokom glavnog pretresa;
- da li su uzete u obzir preporuke date u prethodnom izvještaju u ovoj oblasti.

Primjer 1:

U jednom predmetu koji se vodio pred Osnovnim sudom u Baru za krivično djelo *teške krađe*, branilac, koji je dodijeljen okrivljenom po službenoj dužnosti, je prije održavanja glavnog pretresa zatražio od sudije kopiju nalaza i mišljenja vještaka finansijske struke. Na glavnom pretresu se o istome nije mogao izjasniti iz razloga što nije izvršio uvid u nalaz, niti je preuzeo kopije iz suda, na što mu je ukazala i sudija. Opravdanje i objašnjenje od strane ovog branioca je izostalo.

Primjer 2:

U predmetu koji se vodi pred Osnovnim sudom u Nikšiću za krivično djelo *prevara* primijećena je nepripremljenost branioca za suđenje. U ovom predmetu branilac je po službenoj dužnosti dodijeljen licu kome se sudi u odsustvu..

Zaključci

- Ponašanje branioca kao što je opisano u Primjeru 1 nije u skladu sa standardima advokatske struke i predstavlja primjer neprofesionalizma i ugrožavanja prava na odbranu.
- Postupanje sudije koja je ukazala braniocu na propuste prilikom obavljanja njegovih dužnosti je dobra praksa.
- Nedovoljna angažovanost advokata koji su postavljeni po službenoj dužnosti je negativna praksa koja nije u skladu sa standardima profesionalnog i stručnog obavljanja advokatske dužnosti

Preporuke

- Branioci treba da poštuju najviše standarde profesionalnog i stručnog obavljanja advokatske dužnosti i da uvijek vode računa o najboljem zastupanju interesa svojih branjenika.
- Takođe i sudije treba da vode računa o tome na koji način branioci obavljaju svoju dužnost, i da, ukoliko smatraju da su za to ispunjeni uslovi, obavijeste i predsjednika suda koji može preduzeti mjere i razriješiti postavljenog branioca koji neuredno izvršava svoje dužnosti;

- Advokati bi prilikom obavljanja svojih dužnosti trebali da poštuju najviše profesionalne i stručne standarde advokatske prakse i da uvijek vode računa o interesima svojih branjenika, bez obzira da li su postavljeni po službenoj dužnosti ili po izboru optuženih.

2.7. Pravo na suđenje u razumnom roku

Pravni okvir

Prema članu 14(3)c Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, svaka osoba koja se krivično goni ima pravo “da joj bude suđeno bez odlaganja“. U skladu sa tim, Komitet za ljudska prava UN je mišljenja da je pravo na suđenje bez odlaganja garancija koja“ se ne odnosi samo na vrijeme u kojem bi suđenje trebalo da počne, već i na vrijeme u kojem bi postupak trebao da se završi i da se presuda izrekne; sve faze postupka se moraju sprovesti bez odlaganja“.³⁵

Član 6 Evropske konvencije, između ostalog, garantuje svakom licu da, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u **razumnom roku** pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona.

Garancija prava na suđenje u razumnom roku se odnosi na zaštitu svih stranaka u postupku od pretjeranih i neopravdanih odugovlačenja u trajanju postupka. Pri ocjenjivanju da li je jedan sudski postupak okončan u razumnom roku, Evropski sud je kroz svoju dugogodišnju sudsku praksu ustanovio sljedeće kriterijume: (i) složenost slučaja, (ii) ponašanje podnosioca predstavke, (ii) ponašanje organa vlasti, kao i (iv) značaj prava koje je predmet spora za podnosioca.³⁶

Važan dio prava na pravično suđenje predstavlja i pravo na suđenje u razumnom roku. U tom smislu, crnogorsko zakonodavstvo je usklađeno sa međunarodnim standardima i kroz niz odredaba provejava ovo pravo.

Član 32 Ustava Crne Gore kaže da svako ima pravo na pravično i javno suđenje u razumnom roku pred nezavisnim, nepristrasnim i zakonom ustanovljenim sudom.

Tako **Zakon o sudovima** u osnovnim odredbama predviđa da svako ima pravo na nepristrasno suđenje u razumnom roku. Isto tako, član 16 **ZKP-a** uspostavlja, kao osnovno načelo, pravo okrivljenog da u najkraćem roku bude izveden pred sud i da mu bude suđeno bez odlaganja. Sud je u obavezi da postupak sprovede bez odugovlačenja i da onemogućiti svaku zloupotrebu prava koja pripadaju licima koja učestvuju u postupku.

---

³⁵ Komitet za ljudska prava, Opšte mišljenje br. 13, Saopštenje br. 210-1986 i 225-1987, *Pratt i I.Morgan protiv Janajca*, u UN dokumentu GAOR, a44-40, strana 229, paragraf 13.3.

³⁶ Vidjeti npr. presude Evropskog suda u predmetima *Scopelliti protiv Italije*, st. 18, *Deweer protiv Belgije*, presuda od 27. februara 1980. godine, st. 42, *B. protiv Austrije*, presuda od 28. marta 1990. godine, st. 48., *Proszak protiv Poljske*, presuda od 16. decembra 1997. godine, stavovi 30-31, i *Sahini protiv Hrvatske*, presuda od 19. juna 2003. godine.

U cilju sprovođenja prava na suđenje u razumnom roku, ZKP predviđa i rokove za preduzimanje određenih radnji u sudskom postupku i posljedice propuštanja tih rokova.

U skladu sa članom 290 ZKP-a ako se istraga ne završi u roku od šest mjeseci *državni tužilac je dužan da odmah obavijesti neposredno višeg državnog tužioca o razlozima zbog kojih istraga nije okončana. Neposredno viši državni tužilac će preduzeti potrebne mjere da se istraga okonča.*

U skladu sa članom 304 ZKP-a, rok za određivanje glavnog pretresa je dva mjeseca nakon potvrđivanja optužnice. Takodje, ZKP obezbjeđuje mogućnost za održavanje pripremnog ročišta i u skladu sa članom 305, ukoliko je pripreмно ročište održano, ovaj period od dva mjeseca počinje da teče nakon što je pripreмно ročište završeno.

Kada je u pitanju skraćeni postupak, u skladu sa članom 451 ZKP-a, ako se glavni pretres ne zakaže u roku od mjesec dana od prijema optužnog predloga ili privatne tužbe, sudija je dužan da o razlozima izvijesti predsjednika suda, koji će preduzeti mjere da se pretres što prije održi.

ZKP takođe predviđa rokove za objavljivanje, izradu i dostavljanje presude.

Članom 375 ZKP-a, propisano je da pošto je sud izrekao presudu, predsjednik vijeća će je odmah objaviti. Ako sud nije u mogućnosti da istog dana po završetku glavnog pretresa izrekne presudu, odložiće objavljivanje presude najviše za tri dana i odrediće vrijeme i mjesto objavljivanja presude. Ako presuda ne bude objavljena u roku od tri dana od završetka glavnog pretresa, predsjednik vijeća je dužan da odmah po isteku roka o tome obavijesti predsjednika suda i saopšti mu razloge.

Presuda koja je objavljena mora se pisano izraditi i otpremiti u roku od mjesec dana po objavljivanju, a u složenim stvarima, izuzetno u roku od dva mjeseca. Ako presuda nije izrađena u tim rokovima, predsjednik vijeća je dužan da pisano obavijesti predsjednika suda zbog čega to nije učinjeno. Predsjednik suda će preduzeti mjere da se presuda što prije izradi (član 378 ZKP-a).

Države potpisnice Evropske konvencije imaju obavezu da ugrade u njihove pravne sisteme efikasna pravna sredstva za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku, u skladu sa sudskom praksom Evropskog suda. Zaštita prava na suđenje u razumnom roku, uvedena je u crnogorski pravni sistem putem Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku od novembra 2007. godine, koji obezbjeđuje strankama u postupku dva prava sredstva. Prvo sredstvo je zahtjev za ubrzanje postupka, takozvani kontrolni zahtjev, koji se podnosi sudu kada stranka vjeruje da joj je ovo pravo ugroženo. Predsjednik suda odlučuje o ovom zahtjevu. Odluka predsjednika suda može biti podvrgnuta kontroli od više instance. Drugo pravno sredstvo koje obezbjeđuje ovaj Zakon je tužba za pravično zadovoljenje koja se upućuje Vrhovnom sudu u roku od šest mjeseci nakon prijema konačne odluke. Stranka ima pravo da podnese zahtjev za kompenzaciju samo ukoliko je prethodno podnijela kontrolni zahtjev. Ukoliko Vrhovni

sud odluči da je bilo kršenja prava na suđenje u razumnom roku, može dosuditi iznos za nematerijalnu štetu u iznosu od 300 do 5000 eura. Cilj Zakona, putem uvođenja ovog pravnog sredstva je smanjenje broja pritužbi podnijetih Evropskom sudu za ljudska prava u Strazburu, a koje se odnose na slučajeve kršenja prava na suđenje u razumnom roku.

U predmetu *Živaljević protiv Crne Gore*³⁷, Evropski sud je utvrdio da pravna sredstva koja obezbjeđuje Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku nijesu dovoljno efikasna u praksi. Evropski sud je primjetio da je Zakon u primjeni tri godine, te da je većina zahtjeva po tom zakonu riješena obavještenjem da će se određene radnje preduzeti u predviđenim rokovima. Međutim, Vlada nije pružila dokaze da su te radnje stvarno i preduzete u datim rokovima, te da su te aktivnosti dovele do ubrzanja postupaka ili do njihovog završetka. Pored toga, sam Zakon ne sadrži prelazne odredbe o njegovoj primjeni na predstavke protiv Crne Gore koje su se već, u momentu usvajanja Zakona, nalazile u postupku pred Evropskim sudom. Sud je dalje naveo da, obzirom da je postupak podnosioca predstavke u momentu donošenja Zakona trajao 11 godina i 1 mjesec i da Vlada nije dokazala djelotvornost sredstava predviđenih tim Zakonom, smatra da bi bilo nerazumno zahtjevati od podnosioca da probaju i ovaj pravni put. Sud može u budućim slučajevima promijeniti ovaj svoj stav, u slučaju da Vlada dokaže djelotvornost domaćih pravnih sredstava (st. 66.)."

Prema podacima iz Izvještaja o radu Vrhovnog suda za 2011. godinu, podneseno je 115 kontrolnih zahtjeva od kojih su ostala neriješena 3 zahtjeva. Tužbi za pravično zadovoljenje je podneseno 25 i sve su riješene.

Prema podacima iz Izvještaja o radu Vrhovnog suda za 2012. godinu, podneseno je 268 kontrolnih zahtjeva i svi su riješeni. Tužbi za pravično zadovoljenje je podneseno 67, od kojih su ostale dvije neriješene

Dolje navedene tabele prikazuju ukupan broj održanih i odloženih glavnih pretresa, kao i razloga za odlaganje pretresa u periodu od septembra 2011. godine do decembra 2012.godine, sa ciljem da se prikažu tendencije u odnosu na pravo na suđenje u razumnom roku.

Tabela 4: Pregled održanih i odloženih glavnih pretresa septembar 2011 – decembar 2012

UKUPAN BROJ POSMATRANIH GLAVNIH PRETRESA	BROJ ODRŽANIH GLAVNIH PRETRESA	BROJ ODLOŽENIH GLAVNIH PRETRESA
282	160	122
100%	56,74%	43,26%

Tabela 5: Pregled razloga odlaganja septembar 2011 –decembar 2012

³⁷ *Živaljević protiv Crne Gore, Presuda od 8.3.2011.*

BROJ RAZLOGA ODLAGANJA PRETRESA	BROJ	%
Odsustvo svjedoka	12	9,84%
Odsustvo optuženih	72	59,01%
Odsustvo branioca	17	13,93 %
Odsustvo Državnog tužioca	2	1,64%
Nepostupanje policije po naredbama suda	6	4,93 %
Odsustvo vještaka	9	7,37 %
Nepotpun sastav vijeća	2	1,64 %
Odsustvo privatnog tužioca	2	1,64%
UKUPAN BROJ ODLOŽENIH GLAVNIH PRETRESA	122	100%

U slučaju **neopravdanog nedolaska branioca**, ZKP daje mogućnost sudu da istog može novčano kazniti. U slučajevima neopravdanog nedolaska svjedoka, optuženog i vještaka, ZKP daje mogućnost sudu da za sva ova lica izda naredbu za prinudno dovođenje. A u slučajevima **neopravdanog nedolaska svjedoka i vještaka**, sud može ova lica i novčano kazniti.

U svim slučajevima **neopravdanog nedolaska svjedoka ili optuženog**, sudovi su izdali naredbe za prinudno dovođenje svjedoka ili optuženog, dok u slučajevima neopravdanog nedolaska vještaka, nije uočeno da je sud izdao naredbu za prinudno dovođenje. Takođe, uočeno je da je sud u jednom predmetu iskoristio mogućnost da novčano kazni branioca u slučaju neopravdanog nedolaska.

U svim slučajevima nepostupanja policije po naredbama suda, sud je izdao pismo urgencije za nadležne policijske organe.

Poslednje tematsko istraživanje vezano za dužinu trajanja postupka realizovano je u 2011.godini, a Misija planira da sprovede novo istraživanje tokom 2013. godine Na osnovu rezultata istraživanja,³⁸ koje su sprovedli posmatrači suđenja u okviru druge faze Projekta, a u cilju ocjenjivanja poštovanja prava na suđenje u razumnom roku u praksi crnogorskih sudova, treba istaći slijedeća zapažanja:

- U odnosu na period 2010-2011, od ukupno analiziranih 84 predmeta, trajanje istrage nije završeno u skladu sa ZKP-om u 13 slučajeva (15,47%). U šest slučajeva istraga je trajala od 6 do 12 mjeseci, u četiri slučaja od 12 do 18 mjeseci, dok je u 3 slučaja istraga trajala više od 18 mjeseci. Kada su u pitanju rezultati istraživanja za period 2009-2010, od ukupno analiziranih 700 predmeta, istraga nije bila završena u roku u 51 predmetu (7.28%). Istraga je trajala do 12 mjeseci u 33 slučaja, od 12 do 18 mjeseci u 10 slučajeva, dok je u 8 slučajeva trajanje istrage bilo više od 18 mjeseci.

³⁸ Podaci koji su prikazani na ovoj strani su zasnovani na zaključcima Tematskog izvještaja:“ Dužina trajanja postupka“ iz 2011. godine

- U periodu 2010-2011, u 60 (71,42%) od ukupno 84 analiziranih predmeta sudovi nijesu poštovali rokove za zakazivanje glavnog pretresa. U periodu 2009-2010, u 202 predmeta (28.85%) od ukupno 700 analiziranih predmeta, sudovi nijesu poštovali zakonske rokove za zakazivanje glavnog pretresa. Od tog broja (202 predmeta), u 166 slučajeva sudovi su zakazivali glavne pretrese u roku do 6 mjeseci nakon prijema optužnice u sudu.
- U izvještajnom periodu 2010-2011, od ukupno 828 glavnih pretresa u 84 analiziranih predmeta, 255 (30,79%) glavnih pretresa je održano, dok je 573 (60,21%) glavna pretresa odloženo. U 2009-2010, od ukupno 700 analiziranih predmeta, u 147 ili 21 % slučajeva, zakazani glavni pretres je bio odložen.
- Najučestaliji razlog odlaganja glavnog pretresa je nedolazak okrivljenog koji je zabilježen u 301 slučaju odloženih pretresa (52,53%). Ostali razlozi za odlaganje glavnih pretresa bili su: nedolazak branioca u 58 slučajeva (10,13%), nedolazak tužioca u 49 slučajeva (8,56%), nedolazak svjedoka u 77 slučajeva (13,43%), odsutnost sudije u 47 slučajeva (8,20%), nedolazak vještaka u 39 slučajeva (6,81%).
- U periodu 2010-2011, u 76 od ukupno 84 analiziranih predmeta, sudovi su poštovali zakonske rokove za objavu presude. U 8 slučajeva presuda nije pisano izrađena i dostavljena strankama u zakonskom roku;

Uočena praksa

Primjer 1:

U predmetu koji se vodi pred Višim sudom u Podgorici za krivično djelo *neovlašćene proizvodnje, držanja i stavljanja u promet opojnih droga*, do decembra 2012.godine nije održan nijedan glavni pretres, iz razloga što se nijesu ispunili zakonski uslovi za njegovo održavanje, jer se neki od optuženih nalaze u bjekstvu, a nikada nije dostavljen predlog od strane tužioca sudu za suđenje u odsustvu. Optužnica u ovom predmetu podignuta je u septembru 2004. godine.

Primjer 2:

U predmetu koji se vodi pred Osnovnim sudom u Podgorici za krivično djelo *nedavanje izdržavanja*, postupajući sudija je izdao naredbu za prinudno dovođenje okrivljenog, po kojoj službenici Uprave policije nijesu postupili, a o razlozima nepostupanja nijesu obavijestili sud. Isti slučaj je primijećen u predmetu koji se vodi pred Osnovnim sudom u Nikšiću za krivično djelo *krađe*.

Takođe, u predmetu koji se vodi pred Osnovnim sudom u Plavu za krivično djelo *ugrožavanje sigurnosti*, postupajući sudija je izdao naredbu za prinudno dovođenje po kojoj službenici Uprave policije nijesu postupili, a o razlozima nijesu blagovremeno obavijestili sud, nego je nakon urgencije suda i odlaganja pretresa policija obavijestila sud da se optuženi nalazi u bjekstvu, a tek nakon toga je raspisana nacionalna potjernica.

Primjer 3:

U jednom predmetu koji se vodi pred Osnovnim sudom u Podgorici za krivično djelo *zlostavljanja i mučenja*, suđenje koje je trebalo da se održi u februaru 2012.godine, odlagano je više puta iz različitih razloga, a prvi glavni pretres u ovom predmetu održan je tek u septembru. Prvi glavni pretres odložen je na zahtjev branioca, drugi pretres je odložen zbog bolesti sudije, treći zbog nedolaska okrivljenih, četvrti zbog nedolaska branioca, dok je peti glavni pretres bio odložen zbog nedolaska jednog od okrivljenih. U slučajevima nedolaska okrivljenih, izostala je reakcija suda.

Primjer 4:

U predmetu za krivično djelo *organizovanog kriminala* pred Višim sudom u Podgorici, cijeli tok glavnog pretresa je sniman audiovizuelno.

Primjer 5:

U predmetu koji se vodio u Osnovnom sudu u Danilovgradu, za krivično djelo *teške tjelesne povrede*, došlo je do odlaganja glavnog pretresa jer Dom Zdravlja Podgorica i Fond za zdravstveno osiguranje nijesu postupili po dopisu suda i dostavili tražene podatke, a za to su imali na raspolaganju više od mjesec dana.

Primjer 6:

U predmetu koji se vodio pred Višim sudom u Podgorici, za krivično djelo *organizovanog kriminala*, sud je izrekao novčanu kaznu u iznosu od 500 eura za tri advokata čiji je nedolazak doveo do odlaganja postupka. Ovi branioci su na prethodnom glavnom pretresu najavili svoje odsustvo zbog ranije preuzetih obaveza.

Primjer 7:

U predmetu koji se vodio pred Osnovnim sudom u Podgorici za krivično djelo *nesavjestan rad u službi* četiri puta zaredom je odlagan glavni pretres. Tek peti po redu glavni pretres održan je davanjem odbrane optuženih.

Primjer 8:

U predmetu koji se vodi za krivično djelo *uništenje i oštećenje tuđe stvari* pred Osnovnim sudom u Podgorici tri puta zaredom je odlagano održavanje glavnog pretresa.

Primjer 9:

U predmetu koji je vođen za krivično djelo *ratni zločin* pred Višim sudom u Bijelom Polju predsjednik sudijskog vijeća je napustio sudijsku funkciju neposredno prije okončanja prvostepenog postupka, koji traje već četiri godine.

Zaključci

- Odlaganje glavnih pretresa je i dalje učestala pojava.
- Među razlozima odlaganja, najčešći razlog je neopravdano odsustvo– optuženog - 72 ili 59,01 %.

- Neodržavanje glavnog pretresa u periodu od nekoliko godina nakon podizanja optužnice, a zbog neispunjenja procesnih pretpostavki za njegovo održavanje predstavlja negativnu praksu i kršenje prava na suđenje u razumnom roku.
- Propust drugih organa i policije da poštuju zahtjeve i naredbe izdate od strane suda je jedan od razloga odlaganja glavnih pretres(primjer 2 i 6).
- Odlaganje glavnog pretresa pet puta iz različitih raloga, i to u trajanju od šest mjeseci, je primjer kršenja prava na suđenje u razumnom roku i pokazatelj nepripremljenosti suda za vođenje postupka. (Primjer 3).
- Period od više od 70 dana između odloženog i sledećeg zakazanog pretresa nije u skladu sa članom 174(2) novog ZKP-a koji glasi “Dužnost je svih organa koji učestvuju u krivičnom postupku i organa koji im pružaju pravnu pomoć da postupaju sa naročitom hitnošću ako se okrivljeni nalazi u pritvoru”.
- Audiovizuelno snimanje cijelog toka glavnog pretresa je dobar primjer primjene ZKP-a koji doprinosi ekonomičnosti postupka.³⁹
- Kažnjavanje advokata čiji je nedolazak doveo do odlaganja glavnog pretresa predstavlja dobar primjer postupanja suda. Obrazloženje advokata da neće moći prisustvovati glavnom pretresu zbog ranije preuzetih obaveza nije opravdano, pogotovo kada su u pitanju složeni predmeti kao što je ovaj.
- Primjeri u kojima se glavni pretresi odlažu više puta zaredom nijesu primjeri dobre prakse u pogledu poštovanja suđenja u razumnom roku.
- Napuštanje sudijske funkcije predsjednika vijeća neposredno pred okončanje prvostepenog postupka u predmetu koji traje već četiri godine izazvalo je dodatna odlaganja i negativno je uticalo na dužinu trajanja postupka.

Preporuke:

- Sudovi treba da obezbijede sve neophodne uslove za održavanje glavnih pretresa i da adekvatnom pripremom omoguće da se suđenja održe na vrijeme.
- Drugi državni organi treba da poštuju zahtjeve i naredbe suda u cilju izbjegavanja odlaganja koja se dešavaju zbog neizvršavanja naredbi suda od strane drugih organa.
- Sudovi treba da vode računa da li su razlozi odlaganja postupka opravdani i da u svakom slučaju neogovornog ponašanja određenih učesnika postupka, primjenjuje procesne kazne.
- Sudovi treba da poštuju pravo na suđenje bez odlaganja (član 15 ZKP-a) i moraju voditi računa da period između dva glavana pretresa ne bude nerazumno dug.
- Primjena člana 212 novog ZKP-a se preporučuje u svim slučajevima, a posebno složenim, u cilju ekonomičnog odvijanja postupaka.
- Sudovi bi u što većoj mjeri trebali da koriste procesne mogućnosti za kažnjavanje neodgovornih učesnika postupka. Kada su u pitanju složeniji postupci, za koje je izvjesno da će duže trajati, advokati ne bi trebali da preuzimaju nove obaveze koje bi uticale na njihovo odsustvovanje sa prioritetnih predmeta

---

³⁹ “Sve preduzete radnje u toku krivičnog postupka se, po pravilu audio ili audiovizuelno snimaju. O tome će se prethodno obavijestiti lice koje se saslušava i poučiti da ima pravo da zatraži reprodukovanje snimka radi provjeravanja date izjave” član 212 novog ZKP-a

2.8. Ponašanje suda i ostalih učesnika krivičnog postupka

Pravni okvir

Članom 313 ZKP-a, predviđeno je da predsjednik, članovi vijeća, zapisničar i dopunske sudije moraju neprekidno biti na glavnom pretresu, dok je članom 125 stav 1 **Zakona o sudovima** propisana obaveza sudije da "sudi u sudijskoj togi".

Takođe, ZKP u članu 321 predviđaju proceduralne mjere koje stoje na raspolaganju sudu u slučaju da neko od učesnika postupka krši procesnu disciplinu. Zavisno od ozbiljnosti kršenja, bilo koji učesnik postupka može biti kažnjen usmenom opomenom, udaljenjem iz sudnice ili novčanom kaznom.

Član 27 **Zakona o sudskim vještacima**, između ostalog, predviđa da će se sudski vještak razriješiti ako neuredno ili nestručno vrši povjereno vještačenje. Vještak neuredno vrši vještačenje ako vrijeđa sud ili druge učesnike u postupku ili ako neopravdano: odbija da vještači, ne odaziva se pozivima suda, ne završava vještačenja u rokovima koje mu sud odredi, kao i u drugim slučajevima predviđenim zakonom. Vještak nestručno obavlja poslove vještačenja ako daje nepotpune, nejasne ili protivrječne nalaze.

Uočena praksa

Primjer 1:

U jednom predmetu koji se vodio pred Višim sudom u Bijelom Polju za krivično djelo *zloupotrebe službenog položaja u privrednom poslovanju*, vještak finansijske struke na posebno pitanje suda nije uspio da objasni koju metodologiju je koristio da bi dosao do ukupnog iznosa štete. S tim u vezi, sud je predložio da se vještak o tim dodatnim pitanjima izjasni u dopunskom nalazu.

U istom predmetu, vještak je izašao iz okvira svoje dužnosti i upustio se u ocjenu pravnih pitanja. Naime, vještak je tokom davanja svog nalaza navodio podatke iz optužnice, ali ne u vidu konstatacije, i komentarisao nastupanje zastarjelosti potraživanja.

Primjer 2:

U predmetu koji se vodio pred Osnovnim sudom u Cetinju, za krivično djelo *ugrožavanje bezbjednosti javnog saobraćaja*, uočeno je da sudski vještak nije bio pripremljen za glavni pretres što se ogledalo u tome da nije bio spreman da odgovori na postavljena pitanja i s obzirom na to da je njegov nalaz bio kontradiktoran. S tim u vezi, sud je odredio drugog vjestaka

Primjer 3:

U predmetu koji se vodio pred Osnovnim sudom u Plavu, za krivično djelo *zloupotreba službenog položaja*, vještaku je za vrijeme održavanja glavnog pretresa zvonio mobilni telefon pa je napustio sudnicu bez odobrenja postupajućeg sudije, na šta je bio upozoren od strane postupajućeg sudije. Takođe, u predmetu koji se vodi pred Osnovnim sudom u

Podgorici za krivično djelo nasilje u porodici, vještaku je zvonio mobilni telefon u toku pretresa pa je napustio sudnicu bez odobrenja postupajućeg sudije.

Primjer 4:

U jednom predmetu koji se vodi pred Višim sudom u Podgorici, za krivično djelo *organizovanog kriminala*, sud je izveo dokaze po službenoj dužnosti a da isti nijesu bili prethodno dostavljeni odbrani na uvid. Tim povodom, odbrana je uložila prigovor a sud je donio odluku da se dokazi dostave odbrani.

Primjer 5:

U jednom predmetu koji se vodio pred Osnovnim sudom u Podgorici, za krivično djelo *zlostavljanja i mučenja*, sudija je tokom davanja odbrane postavila veći broj pitanja okrivljenom, a da prethodno nije bila data mogućnost tužiocu i braniocima da postavljaju pitanja.

Primjer 6:

U jednom predmetu koji se vodio pred Osnovnim sudom u Podgorici za krivično djelo *zloupotrebe položaja u privrednom poslovanju*, branilac je svojim ponašanjem ometao procesnu disciplinu na način da je za vrijeme dok je sudija unosila sadržinu izjava u zapisnik više puta prekidao sudiju i navodio šta bi trebalo unijeti u zapisnik. Sa tim u vezi, sudija je donijela rješenje kojim je izrekla opomenu tom advokatu.

Primjer 7:

Zapaženo je da se članovi vijeća u većini predmeta ne uključuju u tok postupka i da prisustvuju suđenju samo „formalno“.

Primjer 8:

U predmetu koji se vodi pred Višim sudom u Podgorici, za krivično djelo *neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga*, državni tužilac je tokom odvijanja glavnog pretresa razgovarao mobilnim telefonom.

Primjer 9:

U većini predmeta, a posebno pred Osnovnim sudovima u Crnoj Gori, primijećena je znatna pasivnost tužilaca koji se u najvećem broju slučajeva ne uključuju u tok postupka i u svemu ostaju kraj navoda iz optužnice, pa tako u predmetu koji se vodi pred Osnovnim sudom u Nikšiću, tužilac nije postavio nijedno pitanje, niti je dao bilo kakav komentar ili prigovor, iako se radi o prilično složenom predmetu u kome je petoro okrivljenih. U još jednom predmetu koji se vodio pred Osnovnim sudom u Ulcinju tužilac se prilikom davanja završnih riječi nije osvrnuo na sve izvedene dokaze, niti je vršio ocjenu svakog dokaza, već je veoma kratko i površno dao svoju završnu riječ. Isti slučaj uočen je u predmetu koji se vodio pred Osnovnim sudom u Danilovgradu zbog krivičnog djela *teška tjelesna povreda*.

Primjer 10:

Primijećeno je da većina stranaka u postupku ne poštuje procesnu disciplinu kada je u pitanju zabrana korišćenja mobilnih telefona u sudnici. Takođe je primijećen jedan dobar

primjer kada je u pitanju poštovanje procesne discipline. Naime, u predmetu koji se vodi pred Osnovnim sudom u Podgorici za krivično djelo *krađe*, postupajući sudija je kaznio oštećenog, kao tužioca, novčanom kaznom u iznosu od 500 eura zbog remećenja procesne discipline i nepoštovanja suda. Prije nego što je kažnjen novčanom kaznom privatni tužilac je upozoren na zapisnik da poštuje procesnu disciplinu.

Zaključci

- Nedovoljna pripremljenost sudskih vještaka za davanje nalaza i mišljenja pred sudom može se ocijeniti kao neprofesionalno ponašanje koje nije u skladu sa odredbama ZKP-a i Zakona o sudskim vještacima, kao i Etičkog kodeksa vještaka. Nije primijećen napredak u ovoj oblasti u odnosu na prethodnu godinu. Takođe, komentarisanje pravnih pitanja od strane vještaka predstavlja kršenje njegovih zakonom propisanih dužnosti.
- Korišćenje mobilnog telefona za vrijeme glavnog pretresa i napuštanje sudnice bez odobrenja sudije je primjer neprofesionalnog ponašanja vještaka (primjer 3).
- Postavljanje pitanja optuženom od strane suda, a da prethodno nije omogućeno to pravo strankama u postupku (tužiocu i braniocu), nije u skladu sa članom 342 ZKP-a.
- Ponašanje branioca koji je više puta tokom glavnog pretresa prekidao sudiju dok je diktirao šta je potrebno unjeti u zapisnik je primjer neprofesionalnog ponašanja, dok reagovanje suda u vidu izricanja upozorenja advokatu koji nije poštovao pravila ZKP-a, koja regulišu ponašanje u sudnici, predstavlja dobru praksu vođenja postupka.
- Pasivnost članova sudskog vijeća tokom odvijanja glavnih pretresa dovodi u pitanje svrsishodnost principa zbornosti suđenja.
- Korišćenje mobilnog telefona od strane predstavnika tužilaštva tokom odvijanja glavnog pretresa predstavlja primjer neprofesionalnog obavljanja tužilačke funkcije.
- Propust predstavnika tužilaštva da u skladu sa članom 362 ZKP-a daju ocjenu svih izvedenih dokaza predstavlja kršenje njihovih zakonom propisanih dužnosti.
- Izricanje novčane kazne oštećenom kao tužiocu za nepoštovanje procesne discipline predstavlja dobru praksu

Preporuke

- Kao što je pomenuto u poslednjem godišnjem izvještaju, u skladu sa njihovom dužnošću na koju obavezuje član 140 ZKP-a, prije početka vještačenja, vještaci bi trebali da predmet vještačenja brižljivo razmotre i urade precizan nalaz. Sudovi treba da nastave da podsjećaju vještake na njihove dužnosti u postupku.
- Vještaci bi trebali da se uzdrže od korišćenja mobilnih telefona tokom odvijanja glavnih pretresa i da ne napuštaju sudnicu svojevrijedno.
- Sudovi bi trebali da u svakom slučaju nepoštovanja procesne discipline izriču sankcije za neodgovorne učesnike.
- Sudije treba da poštuju član 342 ZKP-a koji se odnosi na redosljed postavljanja pitanja optuženom.
- U odnosu na ponašanje branilaca, branioci treba da se obraćaju sudu i drugim učesnicima postupka sa dužnim poštovanjem. Prilikom odlučivanja o

- potencijalnoj vrsti sankcije za kršenje discipline u sudu, sudovi treba da imaju u vidu rizik odlaganja postupka i da shodno tome, upute opomenu braniocima. Ovo naročito u posebno osjetljivim i komplikovanim predmetima, kao što su ratni zločini. U skladu sa članom 321(6) ZKP-a, sud treba da informiše Advokatsku komoru o primjeni sankcije prema advokatu. Advokatska komora treba da sprovede disciplinske mjere u cilju spriječavanja takvih kršenja. Neodgovarajuće ponašanje branioca u sudnici je predviđeno kao teži prekršaj dužnosti advokata (član 89 Statuta Advokatske komore) za koji on može biti novčano kažnjen, skinut sa liste advokata privremeno ili trajno (član 56 Zakon o advokatima).
- Preporučuje se članovima sudskog vijeća da se što više uključuju i imaju aktivniju ulogu u toku u toku glavnog pretresa;
  - Predstavnici tužilaštva bi trebali da se uzdrže od korišćenja mobilnih telefona tokom glavnog pretresa. Isto tako, prilikom davanja završnih riječi bi trebali da vode računa o poštovanju člana 362 ZKP-a koji određuje na koji način bi trebali da daju svoju završnu riječ.⁴⁰
  - Svi učesnici u postupku bi trebali da poštuju pravila procesne discipline u sudnici, a sudovi bi uvijek trebali da primjenjuju procesne kazne prema neodgovornim učesnicima postupka.

2.9. Žrtve i svjedoci

Pravni okvir

Brojni međunarodni dokumenti, naročito Rezolucije Generalne Skupštine Ujedinjenih nacija, odnose se na tretman i zaštitu svjedoka i žrtava i obezbjeđuju im važne garancije. Država ima obavezu da preduzme sve neophodne korake kako bi se svi teorijski aspekti prava na pravično suđenje poštovali i u praksi. Dokument Savjeta Evropske Unije o položaju žrtava u krivičnim postupcima navodi kako potrebe žrtava treba razmotriti na sveobuhvatan i koordiniran način, izbjegavajući djelimična ili nezadovoljavajuća rješenja koja mogu dovesti do sekundarne viktimizacije⁴¹.

Takođe, Komitet Ministara Savjeta Evrope usvojio je *Preporuku (2006)8 o pomoći žrtvama zločina*, koja se odnosi na poziciju žrtava u okviru krivičnog postupka. Shodno ovoj Preporuci, države su u obavezi da obezbijede efikasno priznavanje i poštovanje ljudskih prava žrtava zločina.

To bi se odnosilo posebno na poštovanje bezbjednosti, dostojanstva, privatnog i porodičnog života žrtava zločina, kao i na prepoznavanje negativnih posljedica koje je zločin ostavio na žrtvu. Takođe, države treba da odrede mjere podrške svjedocima u cilju otklanjanja negativnih posljedica krivičnog djela, kao i pomoć žrtvi u svim aspektima njihove rehabilitacije u društvu, u porodici i na radnom mjestu. Ova podrška da bi bila

---

⁴⁰ Član 362 ZKP-a (1) Član 362 ZKP-a: 1) Tužilac će u završnoj riječi iznijeti ocjenu dokaza izvedenih na glavnom pretresu, nakon toga će izložiti zaključke o činjenicama važnim za odluku i iznijeti i obrazložiti predlog o krivici optuženog, odredbama Krivičnog zakonika i drugog zakona koje bi trebalo primijeniti, kao i o olakšavajućim i otežavajućim okolnostima koje bi trebalo uzeti u obzir prilikom odmjerenja kazne. (2) Tužilac u završnoj riječi predlaže vrstu i visinu kazne, a može predložiti sudsku opomenu ili uslovnu osudu ili mjere bezbjednosti u skladu sa Krivičnim zakonikom

⁴¹ *Okvirna odluka Savjeta Evropske Unije o položaju žrtava u krivičnom postupku, 15 mart 2001.godina*

djelotvorna uključuje medicinsku brigu, materijalnu pomoć, psihoterapeutske servise, kao i socijalnu brigu i savjetovanje. Ove usluge treba da su besplatne.

Iako član 6 Evropske konvencije eksplicitno ne navodi prava žrtava i svjedoka, isti podrazumijeva da svi oni koji su uključeni u krivični postupak imaju dužnost da poštuju dignitet okrivljenih, ali isto tako i da štite žrtve i svjedoke. Evropska konvencija ne sadrži posebne odredbe koje se odnose na prava žrtava. Ipak, svojom *Preporukom br. R(85) 11 o položaju žrtve u okviru krivičnog prava i krivičnog postupka*⁴², Komitet ministara Savjeta Evrope je istakao potrebu zaštite žrtava zločina koje mogu pretrpjeti fizičke, psihičke, materijalne i socijalne posljedice i čije se potrebe trebaju značajnije uzeti u obzir tokom cijelog toka krivičnog postupka. U preambuli Preporuke se kaže da “osnovna funkcija krivičnog pravosuđa mora biti u tome da se spoznaju potrebe i da se zaštite interesi žrtava, kako bi se pojačalo njihovo povjerenje u pravosudni sistem i kako bi se ohrabрили na saradnju u cilju svjedočenja u punom svojstvu svjedoka”.

Posebno, u okviru sudskog postupka, žrtve trebaju biti informisane o datumu i mjestu gdje se pretres održava, kao i o mogućem odlaganju pretresa; o pravima koje imaju u vezi sa odštetom i kompenzacijom, pravnoj pomoći, te kako da u konkretnom slučaju mogu dobiti kopiju presude.⁴³

Kako je većina terminoloških određenja koja se odnose na žrtve u postupku uključena u sudski postupak onako kako je regulisano ZKP-om u okviru termina “*stranke u postupku*” neki članovi se odnose posebno na oštećene stranke/žrtve i svjedoke.

Članom 64 ZKP-a garantovano je pravo oštećenom da svoja prava u postupku može ostvarivati preko punomoćnika., dok se članom 112 ZKP-a propisuje mogućnost da se pravila koja važe za saslušanje zaštićenog svjedoka mogu shodno primijeniti i za oštećene, odnosno žrtve u postupku. Procedura ispitivanja zaštićenog svjedoka, propisana je ZKP-om, i to članovima 121 i 122.

Zakon o zaštiti svjedoka⁴⁴ detaljno reguliše zaštitu svjedoka van krivičnog postupka. Ovim zakonom uređuju se uslovi i postupak za pružanje zaštite i pomoći svjedoku van suda kada postoji osnovana bojazan da bi davanjem iskaza u cilju dokazivanja krivičnog djela, za koje je ovim zakonom predviđena mogućnost zaštite, bio izložen stvarnoj i ozbiljnoj opasnosti po život, zdravlje, fizički integritet, slobodu ili imovinu većeg obima, a druge mjere zaštite nijesu dovoljne.

Uočena praksa

Primjer 1:

U sudovima u Crnoj Gori ne postoje posebne prostorije (izuzev u Višim sudovima za predmete ratnih zločina) u kojima bi svjedoci čekali poziv suda da daju iskaz, već se oni za to vrijeme nalaze u hodniku suda. Ova okolnost može dovesti do toga da svjedoci

⁴² Preporuka Komiteta ministara, 28. jun 1985. godine

⁴³ *Doorson protiv Holandije*, presuda od 26. marta 1996. godine

⁴⁴ *Službeni list Republike Crne Gore* br. 65/04

stupe u kontakt sa porodicom optuženih lica i na taj način mogu biti pod njihovim pritiskom ili uticajem u odnosu na sadržinu iskaza. Isto tako, može doći i do dogovaranja između svjedoka.

Primjer 2:

U okviru Viših sudova u Podgorici i Bijelom Polju, na osnovu odluke Vrhovnog suda, osnovane su **Službe za podršku i zaštitu svjedoka/žrtava u predmetima organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina**. U predmetima za krivična djela ratnih zločina u Višim sudovima u Bijelom Polju i Podgorici, posmatrači suđenja su ocijenili da se adekvatna podrška pruža svjedocima/žrtvama (iz druge zemlje) kao što je smještaj u posebnoj prostoriji suda, hrana, piće, bezbjedan transport. Takođe, sudovi su za svjedoke/žrtve obezbijedili informativne brošure koje sadrže informacije o njihovim pravima u postupku, sudskoj proceduri i uslugama koje im sud obezbjeđuje. Ova vrsta podrške u velikoj mjeri doprinosi pravičnom, efikasnom i bezbjednom ispitivanju svjedoka tokom suđenja, kao i efikasnom vođenju postupaka.

Zaključci:

- Nepostojanje posebnih prostorija suda u kojima bi svjedoci čekali na poziv suda, ostavlja mogućnost dogovaranja između svjedoka i doprinosi uticaju sugestije na iskaz svjedoka.
- **Podrška obezbijedena oštećenima/svjedocima je veoma dobra praksa** koja doprinosi efikasnosti krivičnog postupka i odgovara zahtjevima prava na pravično suđenje.

Preporuke

- Ista preporuka se i dalje ističe, predsjednik vijeća, kad ocijeni da je to potrebno, treba da u skladu sa članom 336 stav 5 ZKP-a preduzme mjere da spriječi dogovaranje između svjedoka, vještaka, okrivljenog, oštećenog kao tužioca i privatnog tužioca.
- Primjena dobre prakse **podrške svjedocima oštećenima** se preporučuje i dalje, a posebno imajući u vidu prirodu krivičnog djela.

2.10. Pravo da se prisustvuje suđenju

Pravni okvir

Član 14(3)(d) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, i članovi 20(4)(d) i 21(4)(d) Statuta Međunarodnog krivičnog tribunala za Ruandu i bivšu Jugoslaviju predviđaju da svako ima pravo “da mu se sudi u njegovom prisustvu”.

Kršenje prava da se prisustvuje suđenju posebno dolazi do izražaja u situacijama kada dođe do tzv. *suđenja u odsustvu*. Iako član 6 Evropske konvencije eksplicitno ne pominje pravo lica da prisustvuje suđenju, Evropski sud ističe da je suština člana 6 Evropske konvencije, uzetog kao cjelina, upravo u tome da licu optuženom za krivično djelo treba omogućiti prisustvo tokom suđenja.⁴⁵

⁴⁵ *Brozicek protiv Italije*, presuda od 19. decembra 1989. godine, str. 19, st. 45. Pogledati takođe *Ekbatani protiv Švedske*, presuda od 26. maja 1988. godine, st. 25.

Stoga se može zaključiti da je pravo optuženog da prisustvuje suđenju sastavni dio prava na pravično suđenje. Suđenje u odsustvu prihvata se kao rješenje samo ukoliko su ispunjeni uslovi za poštovanje prava na efikasnu odbranu i drugi specijalni uslovi u vezi sa pravom na pravično suđenje.⁴⁶ Kroz praksu Evropskog suda za ljudska prava istaknuto je, ukoliko optuženi od početka nije bio upoznat sa svojim pravima u toku postupka, on/ona imaju pravo da postupak počne iznova.⁴⁷

Domaće zakonodavstvo je u skladu sa međunarodnim standardima po ovom pitanju. **ZKP** u članu 324 određuje uslove pod kojima će se optuženom suditi u odsustvu. Ukoliko je optuženi u bjekstvu ili nedostižan državnim organima, a postoje naročito važni razlozi, sud će na predlog tužioca donijeti rješenje o suđenju u odsustvu.

Pored toga, članom 431 ZKP-a, propisano je da se licu kojemu je suđeno u odsustvu može ponoviti krivični postupak, ukoliko to lice ili njegov branilac podnesu zahtjev za ponavljanje postupka u roku od šest mjeseci od dana nastupanja mogućnosti da se osuđenom licu sudi u njegovom prisutvu.

U ovom kontekstu, treba napomenuti i član 32 ZKP-a koji se ne odnosi direktno na suđenje u odsustvu, ali ostavlja mogućnost sudu da do završetka glavnog pretresa odluči, ukoliko postoje naročito važni razlozi ili razlozi cjelishodnosti, da se postupak za pojedina krivična djela ili protiv pojedinih okrivljenih razdvoji i posebno dovrši ili preda drugom nadležnom sudu. Istovjetna odredba predviđena je u članu 32 novog ZKP-a.

Uočena praksa

Podaci koji su prikupljeni tokom praćenja suđenja za period septembar 2011- decembar 2012, pokazuju da je od ukupnog broja praćenih suđenja u 18 slučajeva (5,42%) optuženima suđeno u odsustvu.

Zaključci

- U svim navedenim slučajevima, postupak prema optuženima kojima se *sudi u odsustvu* je sproveden ili se sprovodi u skladu sa propisanim zakonskim rješenjima. Nemogućnost uvida u rješenja o određivanju suđenja u odsustvu, ostavlja rezervu pri ocjeni da li su razlozi iz člana 312 ZKP-a (postojanje naročito važnih razloga da se optuženom sudi u odsustvu) detaljno obrazloženi i da li je bilo svrsishodnije da se izdvoji postupak za lica koja se nalaze u bjekstvu ili su nedostižni državnim organima.

Preporuke

- Sudovi treba da nastave da razmatraju **procesne mogućnosti za razdvajanje postupka** i to da koriste u većoj mjeri u odnosu na suđenje u odsustvu. Upotreba razdvajanja postupka je pozitivna praksa koju treba koristiti kad god su za to ispunjeni uslovi, a u cilju izbjegavanja suđenja u odsustvu.

⁴⁶ *Colozza protiv Italije*, presuda od 22. januara 1985. godine.

⁴⁷ *Ibid*, str. 15, st. 29.

- **Iste preporuke se i dalje ističu: treba razmotriti i mogućnost uspostavljanja drugih obilka međunarodne saradnje u krivičnim stvarima sa ciljem izbjegavanja slučajeva suđenja u odsustvu.** Prije svega se misli na ustupanje krivičnog gonjenja ako država nije u mogućnosti da izruči sopstvenog državljanina (primjena načela *aut dedere aut judicare*), a u skladu sa relevantnim međunarodnim konvencijama. U ovom pravcu će najavljeno zaključivanje bilateralnih ugovora o izručivanju sopstvenih državljanina u određenim slučajevima doprinijeti smanjenju broja suđenja u odsustvu.

2.11. Međunarodna pravna pomoć

Pravni okvir

Obim uzajamne pravne pomoći u krivičnim stvarima određen je kako domaćim zakonima, tako i bilateralnim i multilateralnim sporazumima. Zakon o pružanju međunarodne pravne pomoći u krivičnim stvarima⁴⁸ uređuje uslove i postupak pružanja međunarodne pravne pomoći u krivičnim stvarima. Ključni međunarodni dokumenti u ovoj oblasti su Evropska konvencija o ekstradiciji,⁴⁹ Evropska konvencija o međunarodnoj pomoći u krivičnim stvarima,⁵⁰ kao i međunarodni ugovori u vezi sa određenim krivičnim djelima. Crna Gora je zaključila sporazume o uzajamnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, uglavnom sa državama iz regiona⁵¹.

Uočena praksa

Primjer 1:

U određenom broju slučajeva koji su se vodili pred različitim sudovima u Crnoj Gori, Misija je uočila isti ili sličan obrazac koji ukazuje na problem u oblasti međunarodne pravne pomoći u krivičnim stvarima. Naime, crnogorski sudovi su odlagali određeni broj glavnih pretresa, i to za nekoliko mjeseci, a zbog činjenice da je taj period neophodan da bi se dobio odgovor od Ministarstva pravde (u daljem tekstu: MP) povodom zahtjeva koji je podnesen od strane suda. Ipak, bez uvida u spise konkretnih slučajeva, nije moguće u

⁴⁸ *Službeni list Crne Gore, br. 04/08 od 17.01.2008.*

⁴⁹ *ETS 24 – Extradition, 13.XII.1957. Stupanje na snagu: 6/6/2006.*

⁵⁰ *ETS 30 – Mutual Assistance in Criminal Matters, 20.IV.1959. Stupanje na snagu: 6/6/2006.*

⁵¹ Sledeća tri bilateralna sporazuma su potpisana u Podgorici 29. maja 2009. godine između Crne Gore i Srbije: Ugovor o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, Ugovor o izručenju i Ugovor o uzajamnom izvršenju sudskih odluka u krivičnim stvarima. Bilateralni ugovori o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, kao i o međusobnom izvršenju sudskih odluka u krivičnim stvarima između Crne Gore i Bosne i Hercegovine su potpisani u Sarajevu 9. jula 2010. godine. Saradnja Hrvatske i Crne Gore regulisana je Ugovorom o međunarodnopravnoj pomoći u krivičnim i građanskim stvarima iz 1997. godine između SR Jugoslavije i Republike Hrvatske (Ugovor je ostao na snazi notom sukcesije br. 06/2-813 Ministarstva vanjskih poslova Crne Gore). Očekuje se zaključenje i ugovora između zemalja regiona o ekstradiciji sopstvenih državljanina. U toku izvještajnog perioda delegacije Ministarstva pravde Crne Gore i Republike Kosova su održale sastanke u Podgorici u okviru prve runde pregovora o zaključenju ugovora iz oblasti pravosudne saradnje u krivičnim stvarima.

potpunosti i detaljno reći koji su to tačno problemi koji dovode do odugovlačenja u ovoj oblasti. Iz tog razloga, zaključci i nalazi u ovom dijelu se zasnivaju na informacijama dobijenim na glavnom pretresu od strane predsjednika vijeća ili sudija pojedinaca.

Zaključci

- I dalje postoji potreba za poboljšanjem u oblasti međunarodne pravne pomoći u krivičnim stvarima. Ovo je posebno imperativ u složenijim predmetima, kao što su ratni zločini, organizovani kriminal i korupcija, koji obično imaju transnacionalni karakter. Stoga, bolja i efikasnija međunarodna pravna pomoć u krivičnim stvarima umanjuje probleme pretjerano dugih odlaganja glavnog pretresa.

Preporuke

- Ponovo se preporučuje da sudovi treba da šalju zahtjeve za pružanje međunarodne pravne pomoći i zahtjeve za izručenjem, kada god je to potrebno za adekvatno odvijanje postupka. Sve ugovore koji predstavljaju osnov takve pomoći treba pažljivo razmotriti. Pored toga kada je u pitanju izručenje, ustupanje postupka može doći u obzir i na način da se presuđenje predmeta desi u drugoj državi ukoliko je moguće.
- Pravni okvir za međunarodnu pravosudnu saradnju u krivičnim stvarima treba dalje jačati, u cilju efikasnije i efektivnije međunarodne pravne pomoći i samim tim izbjegavanja nepotrebnih odlaganja sudskih postupaka, kao i unapređenja primjene osnovnih principa prava na suđenje u razumnom roku. U ovom pogledu, treba razmotriti mogućnosti daljeg stručnog usavršavanja za predstavnike pravosuđa, kao i kreiranje i distribuciju različitih priručnika iz ove oblasti. Treba raditi na unapređivanju komunikacije između Ministarstva pravde i svih sudova, a u cilju skraćivanja dužine trajanja postupka.

3. PARNIČNI POSTUPAK

3.1. Pravo na pristup pravosuđu

Član 6 Evropske konvencije ne garantuje eksplicitno parničnim strankama pravo na sud, ali Evropski sud smatra da član 6 daje pravo svakome da podnese sudu bilo kakav zahtijev koji se tiče njenih/njegovih prava i obaveza.⁵² Pravo na besplatnu pravnu pomoć, kao poseban segment prava na pravosuđe, je garantovano od strane mnogih međunarodnih pravnih instrumenata koji se odnose na ljudska prava kao što su UN konvencije, standardi Savjeta evrope, akti Evropske unije i druga dokumenta.⁵³ Da li je potrebno obezbijediti pravnu pomoć da bi se poštovalo pravo na pravično suđenje zavisi od činjeničnog stanja i posebnih okolnosti svakog slučaja, a naročito od značaja prava u postupku za podnosioca predstavke, složenosti relevantnog zakona i postupka, kao i od sposobnosti podnosioca predstavke da djelotvorno zastupa sebe.⁵⁴ Evropski sud je zauzeo stanovište da je pravo na (besplatnu) pravnu pomoć jedan od instrumenata za ostvarivanje prava na pravično suđenje i od država članica se očekuje da strankama obezbijede pravnu pomoć ukoliko bi bez ove pomoći pravo na pristup sudu bilo nedjelotvorno.⁵⁵

Član 21 st. 3. **Ustava Crne Gore** garantuje pravo na besplatnu pravnu pomoć u skladu sa zakonom.

Prema članu 5 **Zakona o sudovima**⁵⁶ *svako ima pravo da se obrati sudu radi ostvarivanja svojih prava.*

Članovi 166-171 **Zakona o parničnom postupku**⁵⁷ garantuju pravo stranki da bude oslobođena od plaćanja troškova postupka ako prema svom opštem imovnom stanju nije u mogućnosti da snosi ove troškove bez štete po nužno izdržavanje sebe i svoje porodice (troškovi taksi, izvođenja dokaza, advokata itd.).

---

⁵² *Golder protiv UK*, Presuda, 21.02.1975.

⁵³ **UN instrumenti:** Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama, Međunarodna konvencija o elimisanju svih oblika rasne diskriminacije; Standardi **Savjeta Evrope:** Rezolucija (76) 5 o pravnoj pomoći u građanskim, komercijalnim i administrativnim stvarima, Rezolucija R (78) 8 o pružanju pravne pomoći i savjeta, Preporuka R (81) 7 Komiteta ministara državama članicama o mjerama koje omogućavaju pristup sudu, Preporuka (84) 5 Komiteta ministara državama članicama o načelima građanskog postupka za unapređenje ostvarivanja pravde, Preporuka (93) 1 Komiteta ministara državama članicama o efektivnom pristupu pravu i pravdi za veoma siromašne, Rezolucija No 1 "Pružanje pravde u 21. vijeku" i dr.; **EU standardi:** Ugovor o Evropskoj uniji, Povelja o osnovnim pravima Evropske unije, Uputstvo Savjeta 2002/8/EC od 27. januara 2003. godine o poboljšanju pristupa pravdi u prekograničnim sporovima uspostavljanjem minimalnih zajedničkih propisa koji se odnose na pravnu pomoć u takvim sporovima.

⁵⁴ *Steel and Morris protiv UK*, Presuda, 15.02.2005.

⁵⁵ *Airey protiv Irske*, Presuda 9.10.1979. i *Ashindane protiv UK.*, Presuda 28.05.1985.

⁵⁶ *Službeni list Republike Crne Gore* br. 05/02, 49/04 i *Službeni list Crne Gore* br. 22/08, 39/2011.

⁵⁷ *Službeni list Republike Crne Gore* br. 22/04, 76/06.

Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći⁵⁸ je usvojen 5. aprila 2011. godine. U Zakonu je propisano da građani slabijeg imovinskog stanja imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć čime se realizuje ustavno određenje da pred sudom svi moraju biti jednaki, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo. Zakonom je predviđeno da besplatna pravna pomoć obuhvata pravno savjetovanje, sastavljanje pismena, zastupanje u postupku pred sudom, državnim tužilaštvom, Ustavnim sudom i u postupku za vansudsko rješavanje sporova, kao i mogućnost oslobađanja stranke od plaćanja troškova sudskog postupka. Implementacija Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći počela je 1. januara 2012. godine.

U skladu sa **Sudskim poslovníkom**⁵⁹, kancelarije za besplatnu pravnu pomoć treba da budu uspostavljene u okviru osnovnih sudova (čl. 27). Takođe, informacije o pružanju besplatne pravne pomoći mogu biti objavljivane putem medija ili prezentovane putem informativnih brošura u sudovima (čl. 98 (1,2)).

Pored navedenih, ostali zakoni koji se odnose na pravo na pristup pravosuđu su **Zakon o zabrani diskriminacije**⁶⁰ i **Zakonu o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom**,⁶¹ koji sadrže posebna pravila o pristupu sudu lica sa invaliditetom. Ovi zakoni su od velikog značaja za ovaj dio, jer uređuju pitanja koja se odnose na fizički pristup sudu lica sa invaliditetom.

Pod diskriminacijom lica sa invaliditetom smatra se između ostalog i nedostupnost prilaza objektima i površinama u javnoj upotrebi licima smanjene pokretljivosti i licima sa invaliditetom, odnosno onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje korišćenja navedenih objekata, na način koji nije nesrazmjeran teret za pravno ili fizičko lice koje je dužno da to omogući. Diskriminacija lica sa invaliditetom postoji i u slučaju kad nijesu preduzete posebne mjere za otklanjanje ograničenja, odnosno nejednakog položaja u kojem se ta lica nalaze, kao i prema odredbama čl. 8 Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom, po osnovu invaliditeta, u postupcima vođenja upravnog, sudskog ili drugog postupka na način koji onemogućava ili otežava ostvarenje prava lica sa invaliditetom. Takođe, diskriminacijom lica sa invaliditetom, po osnovu invaliditeta, u korišćenju objekata i površina u javnoj upotrebi se smatra i nedostupnost objekata i površina u javnoj upotrebi.

Uočena praksa:

- U prvoj godini primjene Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći od 427 podnijetih zahtjeva usvojeno je 304, odbijeno je 70, odbačeno je 33 zahtjeva i u 24 predmeta je postupak obustavljen.

---

⁵⁸ Službeni list Crne Gore br. 20/11.

⁵⁹ Službeni list Crne Gore br. 26/11.

⁶⁰ Službeni list Crne Gore br. 46/10.

⁶¹ Službeni list Crne Gore br. 32/11.

Tabela: Pregled slučajeva besplatne pravne pomoći u prvoj godini primjene Zakona po sudovima

SUD	Ukupan broj primljenih zahtjeva	Ukupan broj usvojenih zahtjeva	Ukupan broj odbijenih zahtjeva	Ukupan broj obustavljenih postupaka	Ukupan broj odbačenih zahtjeva	Ukupan broj predmeta u radu
DANILOVGRAD	7	4	3	-	-	-
PODGORICA	224	153	27	15	29	
NIKŠIĆ	34	31	1	2		
KOTOR	10	6	2	1	-	
PLJEVLJA	41	26	15	4	0	
BAR	18	13	5	-	-	
ULCINJ	11	8	2	1	-	-
KOLAŠIN	1	1	-	-	-	1
BIJELO POLJE	20	11	9	-	-	-
ŽABLJAK	-	-	-	-	-	-
CETINJE						
PLAV	7	5	2			
ROŽAJE	25	23	1	0	1	
HERCEG NOVI	4	3	1	-	-	-
BERANE	25	20	2	1	1	1
UKUPNO	427	304	70	24	31	2

Zaključci

- Zakon o Besplatnoj pravnoj pomoći je počeo da se primjenjuje tokom izvještajnog perioda. Zakon garantuje pravo stranci da bude oslobođena od plaćanja troškova postupka ako prema svom opštem imovnom stanju nije u mogućnosti da snosi ove troškove bez štete po nužno izdržavanje sebe i svoje porodice (troškovi taksi, izvođenja dokaza, advokata itd.)
- Fizički pristup zgradama sudova nije obezbijeđen licima sa invaliditetom. Brojne fizičke prepreke (stepeništa, visoki pločnici itd.) sprječavaju adekvatnu primjenu prava na pristup sudu ovim licima.

Preporuke

- **Neophodno je kontinuirano podizati svijest građana o mogućnostima koje im pruža Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći.**
- **Sudovi bi trebalo da opreme zgrade sa posebnim dodacima za lica sa invaliditetom, zbog toga što takve investicije nisu velikog obima.** U međuvremenu, sudovi treba da preduzmu sve mjere kako bi omogućili svim kategorijama javnosti, posebno licima sa invaliditetom da prisustvuju suđenju, makar održavanjem suđenja u prizemnim djelovima zgrade ukoliko je to moguće.

3.2. Pravo na nezavisan i nepristrasan sud

Pravni okvir

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (čl.10), **Pakt o građanskim i političkim pravima** (čl. 14. st.1), **Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama** (čl. 6) priznaju pravo na nezavisan i nepristrasan sud kao osnovno ljudsko pravo. Instrumenti kao što su **Osnovni principi nezavisnosti pravosuđa**, usvojeni od strane Generalne skupštine UN⁶² i **Preporuka Br. R (94) 12 o nezavisnosti, efikasnosti i ulozi sudija**⁶³ su samo neki od brojnih dokumenata savjetodavne prirode koji pokušavaju da kodifikuju osnovne elemente nezavisnosti i nepristrasnosti pravosuđa.

Pri analiziranju i odlučivanju da li je neki sud nezavisan, Evropski sud uzima u razmatranje sljedeće kriterijume⁶⁴: način izbora sudija; trajanje sudijske funkcije; postojanje garancija protiv spoljnog pritiska, posebno od izvršne vlasti i političkih partija i pitanje da li sud odaje utisak nezavisnosti.⁶⁵

Posebnim poglavljem **Ustava Crne Gore** proklamovana je samostalnost i nezavisnost sudstva, uz odgovarajuće garancije ovog načela (vezanost suda ustavom, zakonom i međunarodnim ugovorima, javnost suđenja, stalnost funkcije, funkcionalni imunitet, nespojivost funkcija, izbor i razrešenje sudija itd.). **Zakon o sudovima**, između ostalog uređuje osnivanje, organizaciju i nadležnost sudova; uslove i postupak izbora sudije; disciplinsku odgovornost; prestanak funkcije i razrešenje sudije itd

Amandmani na **Zakon o sudovima** i **Zakon o Sudskom savjetu** su doneseni od strane Parlamenta Crne Gore u julu 2011. godine, dok je postupak usvajanja amandmana na **Ustav Crne Gore**, u pogledu daljeg osnaženja nezavisnosti suda, u toku. Ove amandmanske izmjene će unaprijediti transparentnost rada sudova i obezbijediti uključenje pravosudnih organa u postupak izbora sudija, kao i članstvo poznatih pravnika u Sudskom savjetu i u krajnjem, postupak kandidovanja i izbor Predsjednika Vrhovnog suda Crne Gore.

Zakon o parničnom postupku taksativno navodi obavezne i fakultativne razloge za izuzeće sudije. **Kodeks sudijske etike**⁶⁶ (u daljem tekstu **Kodeks**) pruža dalji podsticaj jačanju principa nezavisnosti i nepristrasnosti pravosuđa.

---

⁶² Milan (1985) Rezolucija Generalne skupštine 40/32 od 29. novembra 1985 i 40/146 od 13. decembra 1985.

⁶³ Usvojena od strane Komiteta ministara Savjeta Evrope 13. oktobra 1994. godine.

⁶⁴ Evropski sud je opisao svoj stav prema ovom pitanju u predmetu *Carvalho protiv Portugala* (presuda od 22. aprila 1994. godine, st. 33). Sud ističe da postojanje nepristrasnosti u smislu člana 6, st. 1. mora biti određeno prema subjektivnoj probi, to jest na osnovu spostvenog ubijedenja određenog sudije u određenom predmetu i na osnovu objektivne probe, to jest da li se smatra da je sudija pružio dovoljno garancija da isključi svaku legitimnu sumnju u ovom smislu. Pogledati i presudu u predmetu *Fey protiv Austrije*, st. 28.

⁶⁵ *Campbell i Fell protiv UK*, presuda od 28. juna 1984. godine, st. 78.

⁶⁶ Kodeks je usvojen 26.07.2008. godine.

Uočena praksa

U izvještajnom periodu, nije uočen niti jedan primjer koji bi izazvao sumnju u nezavisnost ili nepristrasnost suda u praćenim građanskim predmetima.

Zaključak

Povreda principa nezavisnosti i nepristrasnosti suda u praćenim građanskim predmetima nije primijećena.

Preporuka

Nastaviti sa primjenom dobre prakse u pogledu poštovanja principa nezavisnosti i nepristrasnosti suda u građanskim predmetima.

3.3. Zahtijev za ravnopravnošću stranaka i pravo na kontradiktorno raspravljanje

Pravni okvir

Pravo na pravično suđenje obuhvata i princip ravnopravnosti stranaka, kao i princip kontradiktorne rasprave. Ravnopravnost stranaka podrazumijeva da svako ko je stranka u postupku mora imati razumnu mogućnost da predstavi svoj slučaj sudu pod uslovima koji njega/nju ne stavljaju u neravnopravan položaj u odnosu na drugu stranku.⁶⁷ Pravo na kontradiktorno raspravljanje u načelu se odnosi na mogućnost svake stranke u postupku da bude upoznata sa svim iznesenim dokazima i stavovima u svakoj fazi postupka. Na primjer, princip ravnopravnosti stranaka će biti povrijeđen kada stranci nije omogućeno da odgovori na pismeni podnesak druge strane u postupku.⁶⁸

Evropski sud je takođe utvrdio da je princip jednakosti strana povrijeđen ukoliko nacionalno zakonodavstvo onemogućava uspjeh zahtjeva podnosioca predstavke, koji se podnosi nacionalnim sudovima⁶⁹.

Član 19. **Ustava** određuje da svako ima pravo na jednaku zaštitu svojih prava i sloboda.

Zakon o parničnom postupku sadrži brojne odredbe koje se odnose na pravo stranke da iznosi činjenice i predlaže dokaze, da bude obaviještena o svim navodima i dokaznim prijedlozima protivne stranke, kao i da postavlja pitanja svjedocima i vještacima i da daje primjedbe na sve izvedene dokaze.

Uočena praksa

Niti jedan primjer kršenja ovog prava u praćenim građanskim predmetima nije uočen.

Preporuke

Sudovi treba da nastave sa dobrom praksom poštovanja principa ravnopravnosti stranaka i prava na kontradiktorno raspravljanje. Posebnu pažnju treba obratiti na obezbjeđenje

⁶⁷ *De Haes i Gijssels protiv Belgije*, Presuda, 24.02.1997.

⁶⁸ *Ruiz-Mateos protiv Španije*, Presuda 23.06.1993. § 63.

⁶⁹ *Stran Greek Refineries i Stratis Andreadis protiv Grčke*, Presuda od 9.decembra 1994.

mogućnosti strankama da se upoznaju sa svim iznesenim dokazima, predlozima i stavovima u postupku.

3.4. Pravo na suđenje u razumnom roku

Pravni okvir

Član 6 Evropske konvencije garantuje svima pravo na suđenje u razumnom roku. Evropski sud smatra da je cilj garancije razumnog roka zaštita svih strana u postupku od pretjeranih proceduralnih kašnjenja.⁷⁰ Pri ocjenjivanju da li je jedan sudski postupak okončan u razumnom roku, Evropski sud je ustanovio, kroz svoju dugogodišnju sudsku praksu, sljedeće kriterijume: složenost slučaja, ponašanje podnosioca predstavke, ponašanje organa vlasti⁷¹, kao i značaj prava koje je predmet spora za podnosioca⁷². Prilikom ustanovljavanja opravdanosti kršenja Konvencije po ovom osnovu razmatraju se samo zakašnjenja koja se mogu pripisati državi.⁷³ Tamo gdje inicijativa u parnici pripada strankama, one moraju preduzeti odgovarajuće radnje u cilju ažurnog rješavanja spora.⁷⁴ Po mišljenju Evropskog suda, ovaj princip ipak ne oslobađa sud obaveze da obezbijedi ažurnost suđenja u skladu sa članom 6 Konvencije.

Zahtjevi “razumnog roka” iz čl. 6 Konvencije, u vezi sa parničnim postupcima mogu biti osnov za hitnost sa strane pravosuđa posebno kada su postupci kritični za podnosioca predstavke i/ili imaju posebnu težinu ili su nepovratni⁷⁵.

Pored **ustavnih garancija** prava na suđenje u razumnom roku, i **parnični procesni zakon** garantuje ovo pravo. Prema članu 11 **ZPP**-a, sud je dužan da nastoji da se postupak sprovede bez odugovlačenja, u razumnom roku, sa što manje troškova i da onemogući svaku zloupotrebu prava koja strankama pripadaju u postupku. Načelo pravičnog suđenja na osnovu kojeg se postupak mora sprovesti u razumnom roku sadržano je i u članu 7 **Zakona o sudovima**.⁷⁶ Uz to, pojedinačne odredbe ZPP-a omogućavaju da se navedeni princip ostvari u praksi sudova time što je sada teret iznošenja činjenica i predlaganja dokaza na parničnim strankama. Sistem parničnog postupka koji je na snazi je od 2004. godine i koji je usklađen je sa preporukama Komiteta ministara Savjeta Evrope R (84) 5, R (86) 12 i R (95) 5, predviđa kontinuirane rokove za radnje suda i stranaka i sprečava zloupotrebe procesnih ovlašćenja.

⁷⁰ *Stogmuller protiv Austrije*, Presuda, 10.11.1969. § 5.

⁷¹ Vidjeti: *Neumeister presuda od 27.06.1968.*, koja sadrži kriterijume koji se primjenjuju i na krivične i na parnične predmete.

⁷² Vidjeti: *The König presuda od 28.06.1978.* Vidjeti takođe presude: *B protiv Austrije*, od 28.03.1990. § 48.; *Proszak protiv Poljske* 16.12.1997. §30-31, *I Sahini protiv Hrvatske*, 19.06.2003.

⁷³ *Zimmermann and Steiner protiv Švajcarske*, presuda od 13.07.1983 § 24. Vidjeti “*mutatis mutandis*”, prethodno navedenu *König presudu* 34-40 § 99, 102-105 i 107-111; i *Buscholz presudu*, p.16 § 49, *Ciricosta i Viola protiv Italije*, presuda 4.12.1995. § 28, *Bunčić protiv Slovenije presuda od 24.01. 2008.* § 54.

⁷⁴ *Buchholz protiv Njemačke*, presuda od 6.05.1981. § 50. Vidjeti “*mutatis mutandis*”: *Guincho protiv Portugalije*, presuda od 10.07.1984. § 32, *Dika protiv Makedonije*, presuda od 31.05.2007. § 58.

⁷⁵ *H protiv UK*, presuda 9.07.1988. § 85; *U slučaju Ignacolo-Zennide protiv Rumunije*, presuda od 25.01.2000. Sud je izrazio da odluke o djeci moraju biti donijete u veoma kratkom vremenu.

⁷⁶ Član 7. Zakona glasi: *Svako ima pravo na nepristrasno suđenje u razumnom roku.*

Povreda prava na suđenje u razumnom roku jeste najčešća povreda prava, zaštićenih Evropskom konvencijom, pred sudovima u Crnoj Gori, posebno u parničnim predmetima. Zbog toga će naredni dio izvještaja detaljnije analizirati uzroke i razloge odlaganja ročišta u ovim predmetima.

3.4.1. Najčešći razlozi odlaganja ročišta

Tabela 8: Ukupan broj praćenih ročišta po sudovima za period septembar 2011. – decembar 2012. godine

SUD	BROJ ODRŽANIH ROČIŠTA	BROJ ODLOŽENIH ROČIŠTA ⁷⁷	UKUPAN BROJ PRAĆENIH ROČIŠTA
Osnovni sud Bar	13	8	21
Osnovni sud Bijelo Polje	11	1	12
Osnovni sud Berane	4	1	5
Osnovni sud Cetinje	6	2	8
Osnovni sud Danilovgrad	4	6	10
Osnovni sud Herceg Novi	6	4	10
Osnovni sud Kolašin	11	4	15
Osnovni sud Kotor	7	11	18
Osnovni sud Nikšić	14	8	22
Osnovni sud Plav	9	5	14
Osnovni sud Pljevlja	14	0	14
Osnovni sud Podgorica	36	27	63
Osnovni sud Rožaje	7	1	8
Osnovni sud Ulcinj	6	5	11
Osnovni sud Žabljak	1	1	1
UKUPNO	149 (64,22%)	84 (35,78%)	232

Tabla 9: Pregled razloga za odlaganje rasprava za period septembar 2011. – decembar 2012. godine

NAJČEŠĆI UZROCI ODLAGANJA ROČIŠTA	BROJ ODLOŽENIH ROČIŠTA
Stranka u postupku je zatražila odlaganje	24 (28.57%)
Uredno pozvani svjedok ili vještak se nije odazvao ili nije predao nalaz i mišljenje u ostavljenom roku	18 (21.42%)
Objektivni razlozi (npr. loše vrijeme...)	10 (11.90%)
Odsustvo sudije	2 (2.30%)

⁷⁷ Ovaj broj obuhvata kako opravdane tako i neopravdane razloge odlaganja ročišta.

U interesu mirnog rješenja spora	4 (4.76%)
Neadekvatna saradnja ostalih državnih organa	4 (4.76%)
Nedostavljanje poziva strankama, pravnim zastupnicima, svjedocima ili vještacima	9 (10.71%)
Međunarodna pravna pomoć u građanskim stvarima	2 (2.38%)
Odloženo ročište zbog tehničkih problema	5 (5.95%)
Odsustvo tužioca	4 (4.76%)
Ostalo	2 (2.38%)
UKUPNO	84 (100%)

3.4.1.1. Mnogobrojna odlaganja ročišta na zahtijev stranaka ili odlukom suda i neopravdano dugi periodi između dva ročišta

Glavna rasprava će se, po pravilu, održati najkasnije **u roku od 60 dana** od dana održavanja pripremnog ročišta. Sud može odrediti da se glavna rasprava održi odmah nakon pripremnog ročišta. Ako sud procijeni da će glavna rasprava trajati duže od jednog dana, ročište će biti zakazano za onoliko dana uzastopno koliko je neophodno da se rasprava održi u kontinuitetu (čl. 295 ZPP-a). Kada se radi o pozivanju stranaka, sud će na pripremnom ročištu odrediti dan i čas održavanja glavne rasprave sa čime će upoznati stranke koje su bile na pripremnom ročištu i neće im se dostaviti poziv za glavnu raspravu (čl. 296 ZPP-a). Sud će na ročište za glavnu raspravu pozvati stranke koje nisu bile prisutne na pripremnom ročištu, kao i svjedoke i vještace koje je na pripremnom ročištu odlučio da pozove (čl. 297 ZPP-a).

Ročište za glavnu raspravu se ne može odložiti na neodređeno vrijeme. Ročište za glavnu raspravu se ne može odložiti na period duži od **30 dana**, osim ako se prema okolnostima može pretpostaviti da neki dokaz neće moći da se izvede u razumnom roku ili ako dokaz treba da se izvede u inostranstvu ili sud ocijeni da bi se spor mogao uspješno riješiti putem posredovanja (čl. 319 st. 2. ZPP-a).

Sud može, na predlog stranke, da odloži započeto ročište samo iz sljedećih razloga: (1) ako bez krivice stranke koja predlaže odlaganje ročišta nije moguće izvesti neki od dokaza čije je izvođenje određeno, a koji je bitan za pravilno donošenje odluke; (2) ako obje stranke predlažu odlaganje radi mogućeg mirnog rješavanja spora. Stranka može samo jednom tražiti odlaganje ročišta iz istog razloga (čl. 316 st. 1. ZPP-a).

Ako svjedok koji je uredno pozvan ne dođe, a izostanak ne opravda ili se bez odobrenja ili opravdanog razloga udalji sa mjesta gdje treba da bude saslušan, sud će narediti da se prinudno dovede i da podmiri troškove dovođenja i **kazniće ga novčanom kaznom do 500 €** (čl.181 st.1. ZPP-a).

Uočena praksa

Primjer 1:

U predmetu naknade štete koji se vodio pred osnovnim sudom u Baru, ročište je odloženo na zahtjev tuženog koji je obavijestio sud da njegovi punomoćnici nijesu u mogućnosti da

pristupe na ročište zbog ranije preuzetih obaveza i suđenja u Privrednom sudu u Podgorici.

Primjer 2:

U sporu povodom smetanja posjeda koji se vodio pred osnovnim sudom u Baru, sud je kaznio svjedoka novčanom kaznom u iznosu od 100 € zbog neopravdanog nedolaska na ročište.

Primjer 3:

U imovinskom sporu koji se vodio pred Osnovnim sudom u Podgorici, zastupnik tuženog je tražio odlaganje ročišta zbog ranije preuzetih obaveza. Sud je odložio ročište.

Primjer 4:

U sporu oko prodaje nepokretnosti pred Osnovnim sudom u Ulcinju, zastupnik tuženog je tražio odlaganje ročišta za glavnu raspravu u cilju upoznavanja sa sadržinom nalaza vještaka, uprkos tome što mu je nalaz i mišljenje vještaka dostavljeno mjesec dana prije održavanja ročišta. Sud je odložio ročište.

Primjer 5:

U imovinskom sporu koji se vodio pred Osnovnim sudom u Kolašinu, sud je na zahtjev stranaka odložio glavnu raspravu za period duži od 60 dana.

Primjer 6:

U imovinskom sporu koji se vodio pred Osnovnim sudom u Baru, sud je kaznio svjedoka novčanom kaznom u iznosu od 100€ zbog neopravdanog nedolaska na ročište.

Zaključci

- U ograničenom broju slučajeva sud je prekoračio zakonske rokove za preduzimanje procesnih radnji. Odstupanje od ovih rokova, bez obzira što to ne dovodi do procesnih posljedica, mora biti izuzetno i zbog vanrednih i važnih okolnosti. Suprotna praksa bi dovela do kompromitovanja svrhe rokova propisanih zakonom i dovela do nepotrebnog odlaganja postupka.
- Mnoga ročišta su odložena ili na zahtjev stranke koji nije pratio opravdan razlog ili zbog propusta stranke da preduzme određenu radnju. Bez obzira na to što smisao ZPP-a upućuje na to da stranke imaju odgovornost za tok postupka, sud nije amnestiran od odgovornosti da se postupak sprovede u razumnom roku.
- Kako je primjećeno u nekoliko slučajeva, praksa pismenog pozivanja stranaka u parničnom postupku koje su na prethodnom ročištu usmeno obaviještene o mjestu i vremenu novog ročišta, nije potrebna prema Zakonu. Na taj način, odsustvo stranke se često pravda neurednom dostavom poziva, što može imati za rezultat neprimjereno odlaganje ročišta.
- Sud je u određenom broju slučajeva nepojavljivanja svjedoka na ročištu za glavnu raspravu postupao u skladu sa ZPP-om, propisujući im novčanu kaznu zbog neopravdanog nedolaska.

Preporuke

- **Neopravdano odstupanje od zakonskih rokova za radnje suda može značiti kršenje sudijske dužnosti i predstavljati osnov za disciplinsku odgovornost, pogotovo ako se takva praksa ponavlja u više predmeta sa kojima je pojedini sudija zadužen.** Sa druge strane, zakonodavac treba da ispita da li je ovakva praksa rezultat nerealnih zakonskih odredbi koje je teško poštovati u praksi.
- **Sud mora ograničiti zahtjeve stranaka za odlaganjem ročišta i dopustiti odlaganje u skladu sa zakonskim uslovima. Postoje pozitivni primjeri iz prakse koji ukazuju na to kako sud treba da reaguje u slučaju neopravdanog zahtjeva stranaka za odlaganjem i tako spriječi svaku zloupotrebu prava u postupku.**
- Potrebno je izbjegavati nepotrebno pozivanje stranaka koje su na prethodnom ročištu već od strane suda usmeno obaviještene o danu i času održavanja sljedećeg ročišta i time izbjeci neopravdano odugovlačenje postupka.
- Sudovi treba da slijede dobru praksu sankcionisanja neopravdanog nedolaska svjedoka ili vještaka na ročište za glavnu raspravu.

3.5.1.2. Poštovanje principa koncentracije procesne građe

Načelo 1 Preporuke br. R (84) 5 Komiteta ministara Savjeta Evrope⁷⁸ određuje da, po pravilu, u toku postupka ne bi trebalo održati više od dva ročišta, od čega je prvo pripremnog karaktera dok se na drugom izvode dokazi, iznose argumenti i, ako je moguće, donosi odluka. Sud treba da vodi računa o tome da se blagovremeno preduzmu svi koraci koji su neophodni za održavanje drugog ročišta i da se u principu ne dozvoli odlaganje postupka osim u slučajevima novih dokaza ili pod drugim izuzetnim ili važnim okolnostima. *Načelo 5* iste Preporuke određuje između ostalog da, osim kada je zakonom drugačije određeno, tužbeni zahtjevi, ograničenja ili odbrana i, u načelu, dokazi stranaka trebaju biti predstavljeni što prije u toku postupka i u svakom slučaju, prije završetka pripreme faze, ukoliko ona postoji.

Prema članu 13 **ZPP**-a prvostepeni postupak se, po pravilu, sastoji od dva ročišta: jednog pripremnog i jednog ročišta za glavnu raspravu. Stranke mogu u toku glavne rasprave da iznose nove činjenice i da predlažu nove dokaze samo ako učine vjerovatnim da ih bez svoje krivice nijesu bile u mogućnosti iznijeti, odnosno predožiti na pripremnom ročištu (čl. 303 ZPP-a).

Uočena praksa

Primjer 1:

Posmatrani parnični postupci pred svim sudovima u Crnoj Gori su se sastojali od pripremnog ročišta i više od jedne glavne rasprave. Takođe, uočeno je da stranke ne iznose uvijek sve dokaze na pripremnom ročištu. Ova praksa u velikoj mjeri utiče na duže trajanje postupka.

Primjer 2:

---

⁷⁸ Preporuka br. R (84) 5 Komiteta ministara Savjeta Evrope o principima građanskih postupaka osmišljenim da unaprijede funkcionisanje pravosuđa

U određenom broju slučajeva pred osnovnim sudovima u Crnoj Gori, primijećeno je da stranke koje zastupaju same sebe, jer nemaju finansijskih mogućnosti da priušte advokata, podnose sudu nepropisno i neprecizno sastavljene podneske i nerazumljive predloge, zbog čega dolazi da nepotrebnog odugovlačenja postupka. Kao primjer, može se navesti spor za naknadu nematerijalne štete pred Osnovnim sudom u Ulcinju u kome je sud odložio glavnu raspravu i uputio stranku na službu za besplatnu pravnu pomoć, cijeneći da je ista neuka i slabog materijalnog stanja.

Zaključci

Princip koncentracije procesne građe se i dalje u ograničenom obimu poštuje od strane sudova. Parnični postupci u najvećem broju slučajeva sastoje od više od jedne glavne rasprave.

Sudovi niti u jednom slučaju nijesu odredili održavanje glavna rasprave odmah nakon pripremnog ročišta, u skladu sa odredbom čl. 295 stav 4 ZPP-a.

Sudije, posebno u sudovima sa povećanim brojem predmeta, veoma često izdvajaju svoje vrijeme, pomažući tokom postupka strankama koje zastupaju same sebe, i koje ne posjeduju pravno znanje.

Preporuke

Treba podsticati sudove da slijede i primjenjuju Preporuke Savjeta Evrope i odredbe ZPP-a koje određuju da u toku postupka ne bi trebalo da se održi više od dvije rasprave, kako bi se obezbijedila efikasnost postupka.

Sudove treba podstaći da što bolje koriste pripreмно ročište, kako bi se predmet dobro pripremio za presuđenje. Sudije treba da upozore stranke da sve dokaze za koje znaju moraju predložiti odmah na pripremnom ročištu. Izuzetno, strankama treba dozvoliti da iznose nove dokaze na glavnoj raspravi, ali samo pod uslovom da za njih nijesu znali u vrijeme održavanja pripremnog ročišta ili u ranijoj fazi glavne rasprave.

Potrebno je da zakonodavac razmotri preispitivanje odredbe iz člana 295(4) ZPP-a sa aspekta njene realne primjene u praksi.

Očekuje se da će efikasna primjena Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, pomoći sudovima da otklone odlaganja postupka do kojih dolazi zbog stranaka koje same sebe zastupaju i koje ne posjeduju pravno znanje, a nemaju finansijskih mogućnosti da obezbijede sebi branioca.

3.5.1.3. Odlaganja uzrokovana postupanjem vještaka

Pravni okvir

Tačka 4 Principa 1 pomenute Preporuke R(84)5 predviđa da ako vještak, koga postavi sud, ne dostavi izvještaj ili neopravdano kasni sa izvještajem, potrebno je uvesti

odgovarajuće sankcije. One mogu podrazumijevati smanjenje honorara, naknadu troškova ili štete, kao i disciplinski postupak pokrenut od strane suda ili profesionalne organizacije, zavisno od slučaja.

Prema članu 246 st. 1. **ZPP-a**, *vještaci su dužni da se odazovu pozivu suda i da iznesu svoj nalaz i mišljenje*. Sud rješenjem o određivanju vještačenja određuje između ostalog i rok za pismeno podnošenje nalaza i mišljenja (čl. 249 ZPP-a), a u pozivu za ročište za glavnu raspravu sud ga upozorava da svoje mišljenje mora iznijeti savjesno i u skladu sa pravilima nauke i vještine kao i o posljedicama nedostavljanja nalaza i mišljenja u ostavljenom roku, odnosno neopravdanog izostanka sa ročišta i pravu na nagradu i naknadu troškova (čl. 250 ZPP-a). Vještak svoj pismeni nalaz i mišljenje uvijek dostavlja sudu prije rasprave, ako sud ne odredi drukčije (čl. 251 st. 1. ZPP-a). Ako vještak ne dostavi nalaz i mišljenje u ostavljenom roku, sud će, nakon proteka roka koji strankama ostavi da se o tome pismeno izjasne, odrediti drugog vještaka (čl. 252 st.1. ZPP-a).

Sud će novčanom kaznom do 500 € kazniti vještaka koji neopravdano ne dostavi svoj nalaz i mišljenje u ostavljenom roku ili neopravdano ne dođe na ročište iako je uredno pozvan. Istom kaznom kazniće i vještaka koji bez opravdanog razloga odbije vještačenje. Sud će na zahtjev stranke narediti vještaku da naknadi troškove što ih je prouzrokovao neopravdanim nedostavljanjem nalaza i mišljenja, neopravdanim izostankom, odnosno neopravdanim odbijanjem da vještači (čl.182 ZPP-a).

Prema članu 152 ZPP-a kad stranka predloži izvođenje dokaza, dužna je da po nalogu suda unaprijed položi iznos potreban za podmirenje troškova koji će nastati povodom izvođenja dokaza. Sud će odustati od izvođenja dokaza ako iznos potreban za podmirenje troškova ne bude položen u roku koji sud odredi.

Zakon o sudskim vještacima⁷⁹ u članu 27 predviđa da će se vještak razriješiti i ako između ostalog, neuredno ili nestručno vrši povjereno vještačenje. Vještak neuredno vrši vještačenje ako vrijeđa sud ili druge učesnike u postupku ili ako neopravdano: odbija da vještači; ne odaziva se pozivima suda; ne završava vještačenja u rokovima koje mu sud odredi itd. Vještak nestručno obavlja poslove vještačenja ako daje nepotpune, nejasne ili protivrječne nalaze.

Obrazloženi predlog za razrješenje vještaka Komisiji⁸⁰ podnosi predsjednik suda ili sudija (čl. 28 ovog Zakona).

Vještak je dužan da se pridržava rokova određenih aktom suda kojim mu je vještačenje povjereno. Ako vještak iz objektivnih razloga ne može završiti vještačenje u određenom roku, dužan je da podnese sudu, najkasnije osam dana prije isteka roka, obavještenje o razlozima zbog kojih nije u mogućnosti da završi vještačenje i kratak prikaz rezultata do tada obavljenih radnji. Nakon prijema ovog obavještenja, sud će odrediti novi rok u

---

⁷⁹ Službeni list RCG br. 79/04.

⁸⁰ Vještaka postavlja i razrješava Komisija za postavljenje i razrješenje vještaka koju obrazuje predsjednik Vrhovnog suda Crne Gore a čine je dva člana iz reda sudija, dva člana iz Udruženja sudskih vještaka, jedan član iz Ministarstva pravde.

kojem vještačenje mora biti završeno ili vještačenje povjeriti drugom vještaku (čl. 31 ovog Zakona). U složenijim vještačenjima, u kojima je određen duži rok za vještačenje, *vještak je dužan da podnosi sudu, svakih trideset dana, kratak izvještaj o rezultatima do tada obavljenih radnji* (čl. 32 ovog Zakona).

Osnovni etički standardi sudskih vještaka sadržani su u Statutu profesionalnog udruženja vještaka. Međutim, ne postoje sankcije za kršenje ovih standarda.

Uočena praksa

Primjer 1:

U sporu povodom isplate duga koji se vodio pred Osnovnim sudom u Podgorici sudski vještak se nije pojavio ročištu za glavnu raspravu uz obavještenje sudu da je zauzet suđenjem u Osnovnom sudu u Nikšiću.

Primjer 2:

U sporu povodom poništaja rješenja o prestanku radnog odnosa koji se vodio pred Osnovnim sudom u Nikšiću sudija je vještaku dao rok od 20 dana u za izradu nalaza i mišljenja uz komentar da će ukoliko ne odradi nalaz i mišljenje u predviđenom roku naredno ročište odložiti za dva mjeseca – nakon godišnjih odmora.

Primjer 3:

U sporu povodom isplate duga pred Osnovnim sudom u Herceg Novom ročište je odloženo rješenjem nekoliko dana pred održavanjem istog iz razloga što vještak nije dostavio sudu nalaz i mišljenje sudu. Sve stranke nijesu nijesu bile upoznate sa odlaganjem, pa su tek u holu suda saznale za razlog odlaganja i zakazani termin narednog ročišta.

Primjer 4:

U imovinskom sporu koji se vodi pred Osnovnim sudom u Kotoru ročište za glavnu raspravu je odloženo četiri puta iz razloga što vještak nije izradio nalaz i mišljenje.

Primjer 5:

U radnom sporu koji se vodi pred Osnovnim sudom u Podgorici vještak je, na pitanje suda zbog čega nije ostavio nalaz i mišljenje u ostavljenom roku, istakao da isti nije mogao izraditi zbog obimne dokumentacije.

Primjer 6:

U sporu povodom ništavosti ugovora o prestanku radnog odnosa pred Osnovnim sudom u Nikšiću, sud je odložio glavnu raspravu dajući dodatni rok vještaku za izradu nalaza i mišljenja naglašavajući da će i održavanje narednog ročišta zavisi od toga da li će vještak izraditi nalaz i mišljenje.

Primjer 7:

U sporu povodom naknade štete pred Osnovnim sudom u Danilovgradu, sud je odložio glavnu raspravu iz razloga što vještak zbog zauzetosti u predmetima kod ostalih sudova nije bio u mogućnosti da izradi nalaz i mišljenje u predviđenom roku.

Primjer 8:

U sporu povodom isplate naknade pred Osnovnim sudom u Plavu, sud je odložio ročište za glavnu raspravu iz razloga što je vještak dostavio sudu nalaz i mišljenje dan pred održavanje glavne rasprave. Sud je uručio nalaz i mišljenje strankama neposredno na glavnoj raspravi. Punomoćnik tužioca je tražio zakonski rok od 8 dana da bi se izjasnio o nalazu i mišljenju advokata.

Primjer 9:

U sporu povodom naknade štete pred Osnovnim sudom u Kolašinu, u predmetu spora radi naknade štete, ročište je odloženo zbog toga što vještak nije dostavio u predviđenom roku nalaz i mišljenje, niti se pojavio na ročištu, a svoj izostanak nije opravdao, iako je uredno pozvan. U istom predmetu ročište se već dva puta odlagalo, iz istog razloga.

Zaključci

- **Neopravdano odsustvovanje sudskih vještaka sa zakazanih glavnih rasprava je veoma učestala pojava.**
- I dalje postoji praksa **dostavljanja nalaza i mišljenja sudu uz veliko kašnjenje ili je dostavljeni nalaz i mišljenje nepotpun, što opet ima za posljedicu dalja odlaganja ročišta zbog potrebe za njihovom ispravkom.** Na taj način se postupak nepotrebno odugovlači. Takođe je uočeno da se **nalazi i mišljenja vještaka dostavljaju na samom ročištu, što onemogućava stranke da budu upoznate sa njihovom sadržinom.** Navedena postupanja vještaka se mogu podvesti pod neuredno vršenje dužnosti vještačenja, kao što je i propisano Zakonom o sudskim vještacima.
- Primjećeno je da **ni u jednom praćenom predmetu nije pokrenut postupak za razrješenje sudskog vještaka,** koji neuredno ili nestručno vrši povjereno vještačenje. Ova činjenica može voditi zaključku da ne postoji adekvatan sistem praćenja i nadzora nad radom vještaka.
- Pored toga, ne postoji pouzdan sistem izbora kandidata za sudske vještake, zato što zakon pruža samo formalni okvir za izbor kandidata. Kriterijumi za izbor nijesu dovoljno razrađeni zakonom i podzakonskim aktima.

Preporuke

- **Sud treba da odredi vještaka u skladu sa zakonom, da pažljivo odredi predmet vještačenja i precizno definiše odgovarajuće vrijeme za izradu nalaza i mišljenja.**
- Ako vještak iz objektivnih razloga ne može završiti vještačenje u određenom roku, dužan je da podnese sudu, najkasnije osam dana prije isteka roka, **obavještenje o razlozima** zbog kojih nije u mogućnosti da završi vještačenje, kako to i nalaže Zakon o sudskim vještacima.
- Sud bi trebao da primijenjuje sankcije prema vještacima koji propuste da dostave svoj nalaz i mišljenje u roku određenom sudskom naredbom ili da odredi novog

vještaka u skladu sa zakonom. **Ako pojedini vještaci konstantno vrše neuredno ili nestručno vještačenje, sudije ili predsjednici sudova treba da podnesu predlog za razriješenje takvih vještaka pomenutoj Komisiji.**

- Sud treba **da vodi računa da na vrijeme dostavlja spise predmeta vještacima**, ostavljajući time dovoljno vremena za pripremu nalaza i mišljenja.
- Sudovi bi trebali **da unaprijede saradnju sa profesionalnim udruženjem vještaka**, kako bi se unaprijedili njihovi odnosi.
- **Preporučuje se izmjena postojećeg pravnog okvira u pravcu usvajanja novih pravila, koja će sadržati jasne, objektivne i pouzdane kriterijume za postavljenje i razrešenje vještaka. Obavezna provjera sposobnosti, znanja i vještina, treba da zamijeni sadašnji sistem fakultativne provjere uz snažnije učesće državnog autoriteta.**
- Udruženje sudskih vještaka treba da obezbijedi efikasno sprovođenje nedavno usvojenog Etičkog kodeksa za sudske vještake, kako bi se promovisali etički standardi među sudskim vještacima⁸¹.

3.5.1.4. Izmjena sudija tokom postupka

Pravni okvir

Prema članu 321 **ZPP**-a *ako se ročište odloži, novo ročište održaće se po mogućnosti pred istim sudijom a, u suprotnom, sudija može, pošto se stranke o tome saglase, odlučiti da se ponovo ne saslušavaju svjedoci i vještaci i da se ne vrši novi uviđaj, već da se pročitaju zapisnici o izvođenju ovih dokaza.*

Članom 86 **Zakona o sudovima** određeno je, između ostalog, da je *u postupku utvrđivanja predloga godišnjeg rasporeda poslova suda, predsjednik suda dužan da vodi računa o ravnomjernoj raspodjeli poslova u sudu i specijalizaciji sudija i omogućiti svakom sudiji da se izjasni o prijedlogu. Istovremeno, predsjednik suda može promijeniti godišnji raspored poslova u sudu, ako se smanji ili poveća broj sudijskih mjesta u sudu i znatno poveća ili smanji broj ili vrsta predmeta u sudu. Izmjena godišnjeg rasporeda vrši se tako da u najmanjoj mogućoj mjeri remeti već utvrđeni godišnji raspored poslova u sudu* (čl. 87. Zakona o sudovima).

Uočena praksa

Nije primijećeno kršenje ovog prava.

Zaključci:

- Zamjene sudija tokom suđenja u toku postupka dovode do nepotrebnih odugovlačenja postupka i samim tim ugrožavaju pravo na suđenje u razumnom roku.

Preporuke:

---

⁸¹ Uz stručnu i tehničku pomoć koju je obezbijedila Misija, Etički kodeks za sudske vještake usvojen je od strane Generalne skupštine Udruženja sudskih vještaka u decembru 2011.godine. Ovaj document je distribuiran svim sudskim vještacima

- Treba nastaviti sa dobrom praksom poštovanja ovog prava. Zamjena sudija u istom predmetu mora predstavljati izuzetak. U slučaju potrebe da se zamijeni postupajući sudija, neophodno je preduzeti sve mjere kako bi se postupak nastavio bez nepotrebnog odugovlačenja.

3.5.1.5. Neadekvatna saradnja sa ostalim sudovima i organima državne uprave

Pravni okvir

Sudovi su dužni da jedan drugome ukazuju pravnu pomoć u parničnom postupku (čl.172 st. 1. ZPP-a).

Član 75 Zakona o državnoj upravi⁸² određuje da su organi državne uprave dužni da na zahtjev suda, dostave spise i podatke na način i u rokovima utvrđenim zakonima kojima se uređuje postupak pred sudom.

Prema članu 22 **Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku**⁸³ ako predsjednik suda utvrdi da se postupak i odlučivanje u predmetu neopravdano odugovlači zbog nedostavljanja isprava ili drugih dokaza od strane drugog državnog organa, organa lokalne samouprave, javne službe i drugog nosioca javnog ovlašćenja, naložiće tom organu da u određenom roku postupi po zahtjevu. Predsjednik suda može nadležnom organu **da podnese inicijativu da se protiv lica koje ne postupi po njegovom nalogu pokrene disciplinski postupak, odnosno da se pokrene postupak za razrješenje.**

Uočena praksa:

U određenom broju slučajeva Misija je tokom izvještajnog perioda uočila postojanje problema nedovoljnog nivoa saradnje i komunikacije između sudova i drugih državnih organa. Problem se manifestuje uglavnom kroz slučajeve nepostupanja policije po naredbama sudova za prinudno dovođenje svjedoka i kroz slučajeve nedostavljanja dokumenata od strane državnih organa i nakon urgencija sudova.

Zaključci

- Postoji prostor za unaprijeđenje saradnje i komunikacije između sudova i drugih državnih organa. Neadekvatna komunikacija prilikom ukazivanja pravne pomoći u parničnom postupku dovodi do nepotrebnog odugovlačenje postupka.
- Pravni okvir za međunarodnu pravnu pomoć u građanskim stvarima treba da bude unaprijeđen.

Preporuke

- **Državni organi treba da blagovremeno postupaju po zahtjevima suda i bez nepotrebnog odugovlačenja.** Predsjednici sudova treba da vode računa da se po ovim zahtjevima postupa u roku.
- Potrebno je razmotriti mogućnost izmjene člana 75 Zakona o državnoj upravi, u smislu proširenja obaveze državnih organa ne samo za dostavljanje spisa i

⁸² Službeni list RCG br. 38/03.

⁸³ Službeni list Crne Gore br. 11/07

- podataka, nego i na druge vidove postupanja (npr. asistencija organa starateljstva na licu mjesta, ili prevencija hitne medicinske pomoći tokom sudskih izvršnih postupaka, podrška drugih socijalnih službi i dr.).
- Postojeći i budući bilateralni ugovori o pružanju pravne pomoći u građanskim stvarima treba da budu unaprijeđeni/zaključivani **u cilju poboljšanja saradnje između država i ubrzanja izvođenja dokaza ili dostave sudskih pismena u inostranstvu.**
  - Preporučuje se da se pokrene postupak potpisivanja i ratifikacije **Haške konvencije o dostavljanju u inostranstvu sudskih i vansudskih akata u građanskim i trgovačkim stvarima, kao i Haške konvencije o izvođenju dokaza u inostranstvu u građanskim i trgovačkim stvarima.**⁸⁴

3.5.1.6. Neuredna dostava poziva i drugih pismena strankama i drugim učesnicima u parničnom postupku

Zakon o praničnom postupku je uveo nekoliko alternativnih načina dostave sudskih pismena kako bi se unaprijedila efikasnost dostave i ubrzao parnični postupak (članovi 127-148 ZPP-a).

Uočena praksa

U određenom broju slučajeva pred različitim osnovnim sudovima, Misija je i u toku ovog izvještajnog perioda primijetila probleme u vezi sa neurednom dostavom sudskih dokumenata. Neuredna dostava usporava rad sudova i dovodi do odlaganja sudskih postupaka. Pravila o dostavi sudskih pismena ne poštuju se u dovoljnoj mjeri od strane dostavljača, i to kako ovlašćenih službenih lica suda, tako i ovlašćenih službenih lica pošte. Razlog može biti ili neodgovornost ili nedovoljno poznavanje propisa o dostavljanju, naročito kada se radi o pravilima o ličnoj dostavi sudskog pismena.

Preporuke

- Služba dostave sudskih dokumenata, kao dio sudske administracije, zahtijeva posebnu pažnju i treba da bude predmet ozbiljnog istraživanja u cilju analize postojećih problema. **Preporučuje se organizacija periodičnih obuka za dostavljače**, koje bi se sprovodile posredstvom *Uprave za kadrove*.
- Pored toga, sudovi treba da pozovu na odgovornost i pokrenu disciplinski postupak u situacijama kada se ne sprovodi djelotvorna dostava.
- Takođe, treba razmotriti mogućnost povjeravanja poslova sudske dostave posebnom pravnom licu koje bi bilo osnovano da obavlja isključivo poslove dostave.

3.5.1.7. Ukidanje prvostepenih odluka i vraćanje predmeta na ponovno suđenje

---

⁸⁴ Konvencija je usvojena u Hagu u novembru 1965.godine na Konferenciji međunarodnog privatnog prava. Sve bivše jugoslovenske republike su potpisale ovu Konvenciju, izuzev Crne Gore. Jedino Malta i Austrija nisu članice ove Konvencije, od svih država koje su članice Evropske Unije. U Evropskoj Uniji se primjenjuje *Uredba* broj 1393/2007 Evropskog parlamenta i Savjeta od 13.novembra 2007.godine, o dostavljanju sudskih i vansudskih dokumenata državama članicama u građanskim ili trgovačkim stvarima, koja ima prednost u odnosu na Konvenciju u odnosima između članica Evropske Unije.

Ovaj izvještaj nije uzimao u obzir drugostepene postupke u parnicama. Međutim, Misija je primjetila veliki uticaj drugostepenih postupka na ukupno trajanje parničnog postupka.⁸⁵ Naime, veliki je procenat ukinutih odluka u drugom stepenu koje su vraćene na ponovno odlučivanje prvostepenom sudu.

Prema članu 375 ZPP-a, drugostepeni sud odlučuje o žalbi u sjednici vijeća ili na osnovu održane rasprave. Drugostepeni sud će zakazati raspravu kada ocijeni da je radi pravilnog utvrđivanja činjeničnog stanja potrebno utvrditi nove činjenice ili izvesti nove dokaze pod uslovima određenim ovim Zakonom. Drugostepeni sud će zakazati raspravu i u slučaju kada je već prvostepena presuda dva puta ukinuta i kada u sjednici vijeća ocijeni da se presuda protiv koje je izjavljena žalba, zasniva na bitnim povredama odredaba parničnog postupka ili na pogrešno ili nepotpuno utvrđenom činjeničnom stanju. Drugostepeni sud može zakazati raspravu i kada ocijeni da je radi pravilnog utvrđenja činjeničnog stanja potrebno pred drugostepenim sudom da se ponovo izvedu svi ili samo neki od već izvedenih dokaza pred prvostepenim sudom.

Prema statistici **Godišnjeg izvještaja Sudskog savjeta o radu sudova za 2011. godinu** od ukupnog broja (u P predmetima) postupaka po žalbi (5236), u 5,79% (303) prvostepena odluka je preinačena, dok je u **29,83% (1562), prvostepena odluka vraćena na ponovno odlučivanje prvostepenom sudu.**

Prema statistici **Godišnjeg izvještaja Sudskog savjeta o radu sudova za 2012. godinu**, od ukupnog broja (u P predmetima) postupaka po pravnim ljevovima (6101), u 7,10% (433) prvostepena odluka je preinačena, dok je u **26,45% (1614), prvostepena odluka vraćena na ponovno odlučivanje prvostepenom sudu.**

Zaključak

I pored trenda smanjenja, i dalje postoji značajan broj drugostepenih odluka kojima se ukida prvostepena odluka i predmet vraća prvostepenom sudu na ponovno odlučivanje. Ovakva praksa dodatno opterećuje rad prvostepenih sudova i utiče na generalno rukovođenje postupcima.

Preporuka

Preporučuje se da drugostepeni sudovi adekvatno primjenjuju član 375 ZPP-a i da donose odluke po žalbi na sjednici vijeća ili na ročištu. Prilikom odlučivanja o žalbi, drugostepeni sudovi treba da u što većem broju slučajeva sami donesu odluku po žalbi u konkretnom slučaju i da izbjegavaju ukidanje prvostepenih odluka i vraćanje na ponovni postupak. Ovakvo postupanje bi značajno uticalo na smanjenje ukupne dužine trajanja postupka i rasteretilo bi rad prvostepenih sudova.

3.5.1.8. Zaštita prava na suđenje u razumnom roku

---

⁸⁵ Evropski sud smatra da, imajući u vidu činjenicu da je ukidanje odluka i vraćanje na ponovno odlučivanje rezultat grešaka nižih sudova, ponavljanje takvih ukidanja u toku jednog postupka otkriva ozbiljne nedostatke pravosudnog sistema (*Parizov protiv BJRM Makedonije*, presuda od 7. februara 2008. godine, st. 58. Pogledati takođe *Pavlyulynets protiv Ukrajine*, presuda od 6. septembra 2005. godine, st.51;

Države potpisnice Konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama imaju obavezu da obezbijede djelotvorno pravno sredstvo za zaštitu prava na odlučivanje o građanskim pravima i obavezama i krivičnoj optužbi u razumnom roku. Obaveza nacionalnih zakonodavstava da u svoj pravni sistem uvrste pravna sredstva za zaštitu ovog važnog prava proizilazi iz člana 13 Konvencije i odgovarajuće sudske prakse Evropskog suda u pravde.⁸⁶ Zaštita prava na suđenje u razumnom roku u crnogorskom pravnom sistemu uvedena je u decembru 2007. godine **Zakonom o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku** i to putem mogućnosti da stranke podnesu dva pravna sredstva.

Jedno pravno sredstvo, a to je zahtijev za ubrzanje postupka ili takozvani kontrolni zahtijev, stranke mogu uputiti sudu već u toku trajanja postupka ako ocijene da se njihov postupak neopravdano odugovlači. Po tom pravnom sredstvu odlučuje predsjednik suda, a protiv odluke predsjednika suda može se izjaviti žalba predsjedniku neposredno višeg suda. Drugo pravno sredstvo je tužba stranke za pravično zadovoljenje koja se podnosi Vrhovnom sudu i koju može podnijeti stranka koja je ranije podnijela pomenuti kontrolni zahtijev. Vrhovni sud, ukoliko utvrdi da je došlo do povrede prava na suđenje u razumnom roku, može odrediti naknadu nematerijalne štete, koja se prema ovom Zakonu može kretati od 300 do 5000 eura. Ovaj zakon ima za cilj da smanji broj postupaka pred Evropskim sudom kada se radi o povredi odnosnog prava.

Uočena praksa

U izvještajnom periodu, nije primijećeno da su podnošeni kontrolni zahtijevi za ubrzanje postupka u praćenim predmetima.

Prema statistici godišnjeg izvještaja Sudskog savjeta o radu sudova za 2011. godinu, ukupan broj kontrolnih zahtijeva iznosi 115 za sve sudove u Crnoj Gori po svim referatima, od koji su tri ostala neriješena. Prema statistici godišnjeg izvještaja Sudskog savjeta o radu sudova za 2012. godinu, ukupan broj kontrolnih zahtijeva podnesenih tokom prošle godine je 268 za sve sudove u Crnoj Gori po svim referatima, i svi su riješeni.

Kada su u pitanju tužbe za pravično zadovoljenje, tokom 2011. godine ukupno je podnijeto 25 tužbi i sve su riješene. Tokom 2012. godine, podneseno je 67 tužbi za pravično zadovoljenje, od kojih su dvije ostale neriješene.

Zaključci

- Prema statističkim podacima iz ranijih izvještajnih perioda, primjetno je **povećanje broja podnesenih pravnih sredstava za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku ali se i dalje ista ne koriste u dovoljnoj mjeri.**

---

⁸⁶ U predmetu *Kudla protiv Poljske*, (presuda od 26. oktobra 2000. godine). Evropski sud je zauzeo stav da je djelotvorni pravni lijek za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku onaj koji može da "spriječi povredu prava koja može da nastupi ili da obezbedi odgovarajuće obeštećenje za povredu koja je već nastupila". Pogledati takođe presudu u predmetu *Scordino protiv Italije*.

Preporuke

- **Stranke, odnosno njihovi zastupnici moraju u većoj mjeri koristiti pravna sredstva koja im pruža Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku.** Treba imati na umu da bi ovaj Zakon morao da predstavlja efikasno pravno sredstvo pred domaćim organima za sve opravdane zahtjeve za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku u skladu sa Konvencijom.
- Kao što je već preporučeno u ranijem Izvještaju Misije, neophodno je obezbijediti **kontinuiranu obuku** za primjenu odredaba o pravu na suđenje u razumnom roku sa ciljem jačanja svijesti različitih aktera pravosudnog sistema, posebno advokata. Izrada i distribucija brošura o mehanizmima koje pomenuti zakon pruža može predstavljati jedan od načina širenja informacija i jačanja svijesti.
- **Preporuka Komiteta ministara Savjeta Evrope broj(2010)3 od 24. februara 2010. godine državama članicama o efektivnim pravnim sredstvima protiv pretjerano dugih sudskih postupaka** navodi da je potrebno da se ona prevede na jezike država članica, kao i Vodič dobre prakse uz nju, i distribuira svim činionicima pravosudnog sistema kako bi se na pravi način razumjela implementacija prava na suđenje u razumnom roku.

3.6. Mirno rješavanje sporova – posredovanje

Kao jedan od načina da se parnični postupak učini efikasnijim, **ZPP** predviđa dvije vrste mirnog rješenja spora- poravnanje i postupak posredovanja. Prema članu 329 ZPP-a *ako sud ocijeni da bi se spor mogao uspješno riješiti putem posredovanja zastaće sa postupkom i uputiće stranke na postupak posredovanja*. Član 2 **Zakona o posredovanju** glasi: „*Postupak posredovanja se pokreće na osnovu sporazuma stranaka, a ako je pokrenut sudski postupak, na osnovu preporuke suda*“.

Zakonodavni okvir u oblasti posredovanja usklađen je sa Preporukama Komiteta ministara Savjeta Evrope koje se odnose na korišćenje postupka posredovanja u parnici, tj. **Preporukom (98)1 o porodičnoj medijaciji, Preporukom (2001)9 o alternativama parnici između upravnih organa i privatnih lica i Preporukom (2002) 10 o medijaciji u građanskim stvarima.**

Uočena praksa

Od ukupnog broja praćenih predmeta, u samo četiri predmeta koji su se vodili pred osnovnim sudovima u Crnoj Gori, Misija je uočila da je sud je odložio priprema i ročišta za glavnu raspravu zbog pokušaja da stranke nađu mirno rješenje spora. Radi se o četiri spora za naknadu štete. Međutim, generalno gledano, nije primjećena inicijativa suda da uputi stranke na postupak posredovanja, u predmetima gdje je medijacija moguća.

Izveštaji **Centra za medijaciju**, pokazuju da je u 2011. godini, ukupan broj pokrenutih postupaka posredovanja iznosio 652, od čega je 385 riješeno. U 2012. godini od ukupno 552 pokrenuta postupaka 329 je uspješno riješeno.

Zaključak

- **Pravosuđe i dalje pokazuje otpor prema upotrebi instituta medijacije, kao jednostavnog, jeftinijeg i mirnijeg načina za rješenje spora.** Ovaj institut nije koristan samo za građane, već i rasterećuje pravosuđe, i stoga ima pozitivan uticaj na reformu pravosuđa u cjelini.

Preporuke

- **Potrebno je učestalije koristiti postupak posredovanja u parničnim predmetima. I pored činjenice da ne postoji zakonska obaveza suda da uputi stranke na postupak posredovanja, ipak se preporučuje da sud snažnije podstakne stranke da pribjegu ovom postupku i to uvijek kada procijeni da se na taj način spor može uspješno okončati.**
- **Potrebno je i dalje organizovati promotivne kampanje i jačati svijest o postupku posredovanja i to kako u odnosu na sudije, tako i u odnosu na građane.**
- Preporučuje se da **Centar za posredovanje Crne Gore vodi detaljnu statistiku koja će omogućiti praćenje upotrebe i efekata uspješnosti primjene medijacije.** Takva statistika bi npr. mogla da upoređuje broj preliminarnih ročišta u predmetima podobnim za medijaciju, sa brojem pokrenutih postupaka posredovanja u takvim predmetima u jednoj godini. Slučajevi u kojima je upotreba medijacija obavezna, takođe treba da budu uključeni u ovu statistiku.

3.7. Korišćenje informacionih tehnologija u sudovima

Mnoge preporuke koje izdaje Komitet ministara Savjeta Evrope podstiču na korišćenje informacionih tehnologija u sudovima (npr. Preporuka R(2001)2 koja se odnosi na oblikovanje i reoblikovanje sudskog sistema i pravnih informatičkih sistema uz najmanje troškove, **Preporuka R(2001)3 o pružanju sudskih i drugih pravnih usluga građanima korišćenjem novih tehnologija**, **Preporuka R(2002)2 o pristupu službenim dokumentima**, **Preporuka R(2003)14 o interoperabilnosti informacionih sistema u sektoru pravosuđa**) i propisuju načela i daju smjernice s tim u vezi državama članicama.

Uočena praksa

Uočen je napredak u korišćenju informacionih tehnologija u pravosuđu kroz PRIS sistem. Ipak, sistem još uvijek nije dao očekivane rezultate u smislu ubrzanja rada tj. prenosa podataka u sistemu. Posmatrači su i u toku ovog izvještajnog perioda naišli na primjedbe

koje su upućene od strane sudske administracije da je unošenje podataka veoma sporo i da je komunikacija sa drugim sudovima veoma spora, a sve zbog male brzine interneta u pojedinim sudovima. Jedino rješenje u ovom slučaju predstavlja uspostavljanje brže internet konekcije.

U pojedinim sudovima (Podgorica, Bar, Cetinje, Pljevlja) sudijske kancelarije su opremljene sa duplim računarskim monitorima, što omogućava sudijama da na efikasniji način prate sadržinu onoga što se unosi u zapisnik.

Preporuke

- Preporučuje se kreiranje internog, zatvorenog sistema u kojem će podaci iz sudova cirkulisati na bezbjedan način, bez opasnosti od spoljnog narušavanja vjerodostojnosti i tačnosti podataka o pojedinim predmetima.
- Preporučuje se da se poboljša korišćenje PRIS-a na način da se isti koristi u punom kapacitetu, tako da sudovi mogu da osiguraju automatski statističke povratne informacije od sistema PRIS i njegovo efikasno korišćenje.
- Ukoliko finansijske mogućnosti dozvole, preporučuje se opremanje svih sudova sa sličnom opremom koju posjeduju gore pomenuti sudovi, kako bi se povećala efikasnost u radu.
- Kako **Zakon o parničnom postupku** omogućava slanje podnesaka elektronskom poštom u slučaju da su ovjereni naprednim elektronskim potpisom (čl. 103), potrebno je dalje u tom pravcu ohrabrivati korišćenje ove mogućnosti, jer uveliko smanjuje troškove postupka. Prema informacijama Ministarstva za informaciono društvo, građani će biti u mogućnosti da koriste elektronski potpis uskoro, kada će agencija (C/A) ovlašćena za verifikaciju elektronskog potpisa biti uspostavljena.
- Kao što je i ranije preporučeno, izrada internet prezentacija osnovnih sudova bi povećala informisanost građana o svim pitanjima vezanim za rad suda, čime bi se smanjile gužve u sudovima i na šalterima.